

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเพื่อรองรับประเทศไทย 4.0 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเพื่อรองรับประเทศไทย 4.0 ในขอบเขตที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำคัญและความรู้เบื้องต้นสำหรับการศึกษาค้นคว้าการประมวลหลักแนวคิดและทฤษฎี ดังต่อไปนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการจัดการ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด
3. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้และประวัติศาสตร์
4. นโยบายประเทศไทย 4.0
5. ประวัติศาสตร์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ

การบริหาร (Administration) และการจัดการ (Management) มีความหมายแตกต่างกัน โดยการบริหารจะสัมพันธ์กับการกำหนดนโยบาย ส่วนการจัดการมุ่งไปที่การนำนโยบายไปลงมือปฏิบัติ นักวิชาการบางส่วนให้ทัศนะว่า การบริหารใช้ในภาครัฐ ส่วนการจัดการใช้ในภาคเอกชน อย่างไรก็ตามก็ถือเอกสารทางวิชาการส่วนใหญ่ให้ความหมายทั้ง 2 คำนี้ไม่แตกต่างกัน สามารถใช้แทนกันได้ และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป การบริหาร บางครั้งเรียกว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใดๆ ขององค์การของรัฐ และ/หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หากเป็นองค์การภาคเอกชน หมายถึงหน่วยงาน และ/หรือ บุคคล ที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของและองค์การ โดยครอบคลุมเรื่องต่างๆ เช่น 1) การบริหารคน (Man) 2) การบริหารเงิน (Money) 3) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material)

วิช วิจิตรนิภาวรรณ (2545, หน้า 5) กล่าวว่า คำว่า การบริหาร (Administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “Administatrae” หมายถึง ช่วยเหลือ (Assist) หรืออำนาจการ (Direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “Minister” ซึ่งหมายถึงการรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า Administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่างๆ

ส่วนคำว่า การจัดการ (Management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไร (Profits) หรือกำไรสูงสุด (Maximum profits) สำหรับผลประโยชน์ที่จะตกแก่สาธารณชนถือเป็นวัตถุประสงค์รองหรือเป็นผลพลอยได้

นิรมล กิติกุล (2542, หน้า 8-16) กล่าวว่า คำว่า การจัดการ หรือ การบริหารมีคำภาษาอังกฤษที่ใช้อยู่ 2 คำ คือ Management และ Administration โดยปกติจะใช้ คำว่า Management กับคำว่า การจัดการ และใช้คำว่า Administration กับคำว่า การบริหาร เราจะพบบ่อยครั้งที่มีการใช้คำสองคำ แทนกันได้ ส่วนความหมายของการจัดการหรือการบริหารนั้น มีนักวิชาการบางท่านกล่าวว่ามี ความหมายคล้ายกัน บางท่านก็กล่าวว่ามี ความหมายแตกต่างกันเพื่อให้เข้าใจความหมายของคำทั้งสองมากขึ้น จึงได้มีการพิจารณาความหมายไว้ 3 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 การบริหาร (Administration) เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย (Policy) และแผน (Plan) เป็นงานศิลปะ (Art) ส่วนการจัดการ (Management) เป็นกระบวนการ นำนโยบายและแผนไปปฏิบัติเป็นงานวิทยาศาสตร์ (Science) (กิติมา ปรีดีดีลิก, 2529, หน้า 4)

แนวทางที่ 2 การจัดการเป็นคำที่มีความหมายทั่วไป โดยการรวมการบริหารเข้าด้วยกัน การจัดการเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อการดำเนินการขององค์กรธุรกิจให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ส่วนการบริหารเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการด้วยวิธีต่างๆ เพื่อให้เป้าหมายที่กำหนดในชั้น การจัดการบรรลุผล (พยอม วงศ์สารศรี, 2537, หน้า 30)

แนวทางที่ 3 การจัดการและการบริหารมีความหมายไม่แตกต่างกัน สามารถใช้แทนกันได้ โดยทั่วไปบุคคลที่รับผิดชอบในด้านการกำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การอำนวยความสะดวกและการควบคุม มักจะเรียกว่า “ผู้จัดการ” (Manager) หรือการจัดการ (Management) ในภาคธุรกิจและเรียกว่า “นักบริหาร” (Administrator) หรือการบริหาร (Administration) ในภาครัฐกิจ ดังนั้นจะเห็นว่ามีความแตกต่างก็เป็นเรื่องของการใช้คำระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนเท่านั้น (พยอม วงศ์สารศรี, 2537, หน้า 36)

สมพงษ์ เกษมสิน (2517, หน้า 13-14) มีความเห็นว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์ และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหาร (Administrative resource) เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของและการจัดการ มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of administration) เช่น Posdcorb model ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

บุญทัน ดอกไธสง (2537, หน้า 1) ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล องค์กร หรือประเทศ หรือการจัดการ เพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์กร

ไพบุลย์ ช่างเรียน (2532, หน้า 17) ให้ความหมายการบริหารว่า หมายถึง ระบบที่ประกอบไปด้วยกระบวนการในการนำทรัพยากรทางการบริหารทั้งทางวัตถุและคนมาดำเนินการ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2545, หน้า 18) กล่าวว่า คำว่า “Management” อาจแปลว่า การจัดการหรือการบริหารหรือการบริหารจัดการก็ได้ ส่วนคำว่า “Administration” จะมีความหมาย แตกต่างจากคำว่า “Management” ดังนี้

(1) คำว่า “การบริหาร” (Administration) จะใช้ในการบริหารระดับสูง โดยเน้นที่การกำหนดนโยบายที่สำคัญและการกำหนดแผนของผู้บริหารระดับสูง เป็นคำที่นิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจ (Public administration) หรือใช้ในหน่วยราชการ และคำว่า “ผู้บริหาร” (Administrator) จะหมายถึง ผู้บริหารที่ทำงานอยู่ในองค์กรของรัฐ หรือ องค์กรที่ไม่มุ่งหวังกำไร (Schermerhorn, 1999, p. G-2)

(2) คำว่า “การจัดการ” (Management) จะเน้นการปฏิบัติการให้เป็นไปตามนโยบาย (แผนที่วางไว้) ซึ่งนิยมใช้ในการจัดการธุรกิจ (Business management) ส่วนคำว่า “ผู้จัดการ” (Manager) จะหมายถึง บุคคลในองค์กรซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมในการบริหารทรัพยากร และกิจการงานอื่นๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ขององค์กร

การบริหารจัดการ (Management) หมายถึง ชุดของหน้าที่ต่างๆ (A set of functions) ที่กำหนดทิศทางในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficient) หมายถึง การใช้ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาดและคุ้มค่า (Cost-effective) ส่วนการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective) หมายถึง การตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง (Right decision) และมีการปฏิบัติการได้สำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ ดังนั้น ผลสำเร็จของการบริหารจัดการจึงต้องมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลควบคู่กัน (Griffin, 1997, p. 4)

การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการของการมุ่งสู่เป้าหมายขององค์กรจากการทำงานร่วมกัน โดยใช้บุคคลและทรัพยากรอื่นๆ หรือเป็นกระบวนการออกแบบและรักษาสภาพแวดล้อมที่บุคคลทำงานร่วมกันในกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทรัพยากรทางการบริหารจัดการ 6 M's (Management resources) ประกอบด้วย 1) คน (Men) 2) เงิน (Money) 3) วัสดุ (Material) 4) เครื่องจักร (Machine) 5) วิธีการบริหารจัดการ (Method or management) 6) ตลาด (Market) จากแนวความคิดข้างต้น แสดงให้เห็นว่ามีความคิดเห็นแตกต่างกันขึ้น อยู่กับเจตนาของมนุษย์ อาจสรุปได้ว่า การบริหารจัดการเป็นกระบวนการของกิจกรรมที่ต่อเนื่องและประสานงานกันซึ่งผู้บริหาร ต้องเข้ามาช่วย เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กรประเด็นสำคัญของการบริหารจัดการ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2545, หน้า 18)

(1) การบริหารจัดการสามารถประยุกต์ใช้กับองค์กรใดองค์กรหนึ่งได้

(2) เป้าหมายของผู้บริหารทุกคน คือ การสร้างกำไร

(3) การบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับการเพิ่มผลผลิต (Productivity) โดยมุ่งประสิทธิภาพ (Efficiency) (วิธีการใช้ทรัพยากรโดยประหยัดที่สุด) และประสิทธิผล (Effectiveness) (บรรลุเป้าหมายคือประโยชน์สูงสุด)

(4) การบริหารจัดการสามารถนำมาใช้สำหรับผู้บริหารในทุกระดับชั้น ขององค์กร กระบวนการบริหารจัดการ (Management process) หมายถึง กระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์กร (Organizing) 3) การนำ (Leading) 4) การควบคุม (Controlling) การใช้ทรัพยากรต่างๆ ขององค์กร เซอร์เมอร์ฮอร์น (Schermerhorn, 1999, p. G-6)

Drucker (1974, p. 110) ที่เสนอไว้ในหนังสือชื่อ The Practice of management (สมพงษ์ เกษมสิน, 2523, หน้า 6) โดยแนวความคิดการบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์เกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า ผู้ใต้บังคับบัญชาโดยทั่วไปต้องการจะมีอิสระในการปฏิบัติงาน ดังนั้น ถ้าได้มีการกำหนดขอบเขตของการบริหารจัดการไว้ อย่างชัดเจนระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาแล้ว ย่อมทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีอิสระในการปฏิบัติงานมากขึ้น ดังนั้น แทนที่ผู้บังคับบัญชาจะไปแนะนำว่าควรปฏิบัติงานอย่างไรกลับต้องทำการมอบหมายอำนาจหน้าที่และกำหนดข้อตกลงที่ชัดเจนใน

วัตถุประสงค์ของงานบริหารจัดการที่ต้องการจะให้บรรลุผลสำเร็จแทน ซึ่งการบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์หมายถึง ใช้เพื่อประเมินผลหลังการปฏิบัติงานธุรกิจเสร็จสิ้นลง

จากความหมายและคำจำกัดความที่นักวิชาการต่างๆ ได้กล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่าการบริหารจัดการ เป็นกระบวนการที่มุ่งสู่เป้าหมายขององค์กรจากการทำงานร่วมกันของบุคลากรในองค์กร โดยใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ภายในองค์กร เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการมาประกอบการตามกระบวนการบริหาร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการบริหารจัดการ

จากความหมายต่างๆ ข้างต้น การบริหารจัดการจึงเป็นกระบวนการของกิจกรรมที่ต่อเนื่องและประสานงานกัน ซึ่งผู้บริหารต้องเข้ามาช่วยเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร ประเด็นสำคัญของการบริหารจัดการ (Management) มีดังนี้

- (1) การบริหารจัดการสามารถประยุกต์ใช้กับองค์กรใดองค์กรหนึ่งได้
- (2) เป้าหมายของผู้บริหารทุกคนคือ การสร้างกำไร
- (3) การบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับการเพิ่มผลผลิต (Productivity) โดยมุ่งสู่ประสิทธิภาพ (Efficiency) (วิธีการใช้ทรัพยากรโดยประหยัดที่สุด) และประสิทธิผล (Effectiveness) (บรรลุเป้าหมายคือประโยชน์สูงสุด)
- (4) การบริหารจัดการสามารถนำมาใช้สำหรับผู้บริหารในทุกระดับชั้นขององค์กร

กระบวนการการบริหารจัดการ (Management process) หมายถึง กระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร ซึ่งกระบวนการการบริหารจัดการนี้สามารถแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกันได้อย่างมี ปฏิสัมพันธ์สอดคล้องและต่อเนื่อง

ทั้งนี้ หน้าที่ของการบริหารประกอบด้วยกิจกรรมพื้นฐาน 4 ประการหรืออาจแบ่งเป็นขั้นตอนดังนี้

- (1) การวางแผน (Planning) เป็นสิ่งที่องค์กรต้องการเปลี่ยนแปลงในอนาคตการวางแผนเป็นสะพานเชื่อมระหว่างเหตุการณ์ปัจจุบันและอนาคตซึ่งทำได้โดยการ ให้บรรลุเป้าหมายผลลัพธ์ที่ต้องการ การวางแผนจึงต้องอาศัยการกำหนดกลยุทธ์ที่ประสิทธิภาพ แม้ว่าพื้นฐานของการจัดการโดยทั่วไปเป็นงานของผู้บริหารการวางแผนเป็นสิ่ง สำคัญสำหรับการปฏิบัติตามกลยุทธ์ให้ประสบความสำเร็จและการประเมินกลยุทธ์ เพราะว่า การจัดการองค์กร การมุ่งใจการจัดการบุคคลเข้าทำงาน และกิจกรรมควบคุม ขึ้นกับการวางแผน กระบวนการวางแผนจะต้องประกอบด้วยผู้บริหารและพนักงานภายในองค์กร การวางแผนจะช่วยให้องค์กรกำหนดข้อดีจากโอกาสภายนอกและทำให้เกิดผลกระทบจากอุปสรรคภายนอกต่ำสุด โดยต้องมองเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันเพื่อคาดคะเนเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การวางแผน ประกอบด้วย การพัฒนาภารกิจ (Mission) การคาดคะเนเหตุการณ์ปัจจุบัน เหตุการณ์อนาคต และแนวโน้ม การกำหนดวัตถุประสงค์ และการเลือกกลยุทธ์ที่ใช้

การวางแผนจะช่วยให้ธุรกิจปรับตัวสู่การเปลี่ยนแปลงของ ตลาดและสามารถกำหนดเป้าหมายได้ การบริหารเชิงกลยุทธ์นั้นต้องการให้องค์กรติดตามในลักษณะเชิงรุก (Proactive) มากกว่าที่จะเป็นเชิงรับ (Reactive) องค์กรที่ประสบความสำเร็จจะต้องควบคุมอนาคตขององค์กรมากกว่าที่จะรอรับผลจาก อิทธิพลสภาพแวดล้อมภายนอกและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การตัดสินใจ

(Decision making) ถือเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผน การปรับตัวเป็นสิ่งจำเป็นเพราะจะมีการเปลี่ยนแปลงของตลาด เศรษฐกิจ และคู่แข่งทั่วโลก จุดเริ่มต้นของความสำเร็จที่ดีของธุรกิจคือการวางแผนที่เหมาะสม เห็นผลได้จริง ยืดหยุ่น มีประสิทธิผล และทรงประสิทธิภาพ

(2) การจัดการองค์กร (Organizing) จุดมุ่งหมายของการจัดการองค์กรคือ การใช้ความพยายามทุกกรณีโดยการกำหนดงานและความสำคัญของอำนาจหน้าที่ การจัดการองค์กร หมายถึง การพิจารณาถึงสิ่งที่ต้องการทำและผู้ที่จะทำารายงานมีตัวอย่างในประวัติศาสตร์ของธุรกิจที่มีการจัดองค์กรที่ดี สามารถประสบความสำเร็จในการแข่งขันและสามารถเอาชนะคู่แข่งได้ ธุรกิจที่มีการจัดองค์กรที่ดีสามารถจูงใจผู้บริหารและพนักงานให้มองเห็นความ สำคัญของความสำเร็จขององค์กร การกำหนดลักษณะเฉพาะของงาน (Work specialization) โดยการแบ่งงานประกอบด้วยงานที่กำหนดออกมาเป็นแผนก การจัดแผนก และการมอบอำนาจหน้าที่ (Delegating authority) การแยกงานออกเป็นงานย่อยตามการพัฒนารายละเอียดของงาน และคุณสมบัติของงาน เครื่องมือนี้มีความชัดเจนสำหรับผู้บริหารและพนักงาน ซึ่งต้องการทราบลักษณะของงานที่กำหนดแผนกในโครงสร้างขององค์กรขนาดของการควบคุม และสายการบังคับบัญชา การเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ต้องการการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างเพราะตำแหน่งใหม่ ๆ ที่สร้างขึ้นหรือลดลงหรือรวมกัน โครงสร้างองค์กรจะต้องระบุถึงวิธีการใช้ทรัพยากรและวิธีการซึ่งวัตถุประสงค์ มีการกำหนดขึ้นในธุรกิจ การสนับสนุนทรัพยากรและกำหนดวัตถุประสงค์ตามสภาพทางภูมิศาสตร์จะแตกต่างจาก โครงสร้างด้านผลิตภัณฑ์หรือลูกค้า รูปแบบทั่วไปของการจัดแผนกคือ ตามหน้าที่ ตามฝ่าย ตามหน่วยธุรกิจเชิงกลยุทธ์ และด้านเมทริกซ์

(3) การนำหรือการสั่งการ (Leading/Directing) เป็นการใช้อิทธิพลเพื่อจูงใจพนักงานให้ปฏิบัติงานและนำไปสู่ความสำเร็จตาม เป้าหมายที่ระบุไว้ หรือเป็นกระบวนการจัดการให้สมาชิกในองค์กรทำงานร่วมกันได้ด้วยวิธีการต่างๆ เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่ซับซ้อนและเข้าใจองแท้ได้ยาก การนำหรือการสั่งการจึงต้องใช้ความสามารถหลายเรื่องควบคู่กันไป อาทิภาวะความเป็นผู้นำของผู้บริหาร การจูงใจ การติดต่อสื่อสารในองค์กร และการทำงานเป็นทีม เป็นต้น หน้าที่ในการนำหรือสั่งการนี้ มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าหน้าที่อื่น เพราะผู้บริหารต้องแสดงบทบาทของผู้สั่งการอย่างมีคุณภาพ ถ้าไม่เช่นนั้น แผนงานที่วางไว้ตลอดจนทรัพยากรที่จัดเตรียมไว้อาจไม่เกิดประสิทธิผล ถ้าผู้บริหารดำเนินกิจกรรมด้านการสั่งการไม่ดีพอ ดังนั้น การสั่งการจึงเป็นเรื่องของความรู้ความชำนาญ ประสบการณ์ และความสามารถที่จะชักจูงให้พนักงานร่วมกันปฏิบัติงานไปตามเป้าหมายที่กำหนด ไว้ให้องค์กรประสบความสำเร็จตามต้องการ

(4) การควบคุม (Controlling) การใช้ทรัพยากรต่างๆ ขององค์กร ถือว่าเป็นกระบวนการตรวจสอบ หรือติดตามผลและประเมินการปฏิบัติงานในกิจกรรมต่างๆ ของพนักงานเพื่อรักษาให้องค์กรดำเนินไปในทิศทางสู่เป้าหมายอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์หลักขององค์กรในเวลาที่กำหนดไว้ องค์กรหรือธุรกิจที่ประสบความสำเร็จล้มเหลวอาจเกิดจากการขาดการควบคุม หรือมีการควบคุมที่ได้ประสิทธิภาพ และหลายแห่งเกิดจากความไม่ใส่ใจในเรื่องของการควบคุม ละเลยเพิกเฉย หรือในทางกลับกันคือมีการควบคุมมากจนเกิดความผิดพลาดขององค์กรเอง การควบคุมจึงเป็นหน้าที่หลักทางการบริหารที่มีความสำคัญ ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการทางการบริหารการควบคุมเป็นการตรวจตราและตรวจสอบผลการปฏิบัติงานโดย เปรียบเทียบกับเป้าหมายและดำเนินการปฏิบัติเพื่อให้

มั่นใจว่า จะบรรลุผลลัพธ์ตามต้องการ นอกจากนี้การควบคุมยังเป็นกระบวนการรวบรวมและแสดงถึง ข้อมูลย้อนกลับเรื่องของ ผลการดำเนินงานในฐานะที่เป็นพื้นฐานสำหรับการปฏิบัติและการเปลี่ยนแปลง ใน อนาคตอีกด้วย (Schermerhorn, 1999, p. 327) อาจกล่าวถึงบทบาทสำคัญของการควบคุมได้ว่า อยู่ที่ค่า 4 ค่า ได้แก่ มาตรฐาน (Standard) การวัดผล (Measurement) การเปรียบเทียบ (Comparison) และการปฏิบัติ (Take action) โดยการควบคุมจะครอบคลุมดูแลพื้นที่ 4 พื้นที่ใหญ่ๆ ของการบริหาร (Stephen, 1997, p. 391) กล่าวคือพฤติกรรมบุคคลในองค์กร การเงิน การปฏิบัติการ และข้อมูล ข่าวสารทรัพยากรประกอบด้วยมนุษย์ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ การเงิน ตลอดจนทรัพยากรข้อมูล ขององค์กร

ลักษณะสำคัญของการบริหารจัดการ 3 ประการนั้น ประกอบด้วย 1) เป็นแนวทางการดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานใดๆ ของหน่วยงาน และ/หรือ บุคลากรของหน่วยงาน 2) หน่วยงาน และ/หรือ บุคลากรของหน่วยงานนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา และ 3) มีวัตถุประสงค์หรือจุดหมาย ปลายทางเพื่อการพัฒนา “หลักการสำคัญของแต่ละแนวทาง” จะได้กล่าวต่อไป การศึกษาการประยุกต์ หรือการผสมผสานการบริหารจัดการกับแนวทางอื่นรวม 3 แนวทางนี้ จะเป็นประโยชน์ทั้งในทาง วิชาการและทางปฏิบัติ ประโยชน์ในทางวิชาการ เช่น จะช่วยให้ทราบและเข้าใจอย่างชัดเจนถึง การนำการบริหารจัดการและแนวทางคุณธรรม โดยการบริหารการพัฒนาเป็นการดำเนินงานหรือ การปฏิบัติงานที่มีลักษณะสำคัญ โดยองค์กรนำมาใช้เพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทางหรือวัตถุประสงค์ที่ ได้กำหนดไว้ การบริหารการพัฒนาที่มีความสำคัญ ไม่เพียงเป็นการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงาน เท่านั้น แต่ยังมีค่าสำคัญในลักษณะที่มีส่วนช่วยเพิ่ม ประสิทธิภาพในการบริหารราชการอีกด้วย

สำหรับแนวคิดการบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์ มีข้อสมมติฐานที่สำคัญอยู่ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

- (1) ผู้ใต้บังคับบัญชาจะปฏิบัติงานบริหารได้ดีขึ้น เมื่อเขาได้ถึงวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงาน บริหารและสามารถนำตัววัตถุประสงค์ไปสัมพันธ์กับตัวของตน
- (2) ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานของการปฏิบัติงาน
- (3) ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องการเครื่องชี้บางอย่างที่จะบอกให้รู้ถึงการปฏิบัติงานของตน
- (4) ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องการที่จะได้รับการยกย่อง ความก้าวหน้า และความรู้สึกที่ เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของงานที่ตนปฏิบัติข้อสมมติฐานเหล่านี้จะนำไปสู่ขั้นตอนการบริหารจัดการ ในลักษณะต่างๆ คือการกำหนด วัตถุประสงค์ การประเมินผลการปฏิบัติงานและการให้ผลตอบแทน แต่การที่จะทำให้แนวความคิดดังกล่าวสามารถที่จะนำมาปฏิบัติได้จำเป็นต้องมีการกำหนดเทคนิคต่างๆ ขึ้นมาดังต่อไปนี้ (Druckr, 1989, p. 115)

ตารางที่ 2.1 เทคนิคการจัดการองค์กร

ข้อสมมติฐาน (Assumption)	แนวความคิด (Concept)	เทคนิค (Technique)
1. ผู้ใต้บังคับบัญชาจะปฏิบัติงานได้ดีขึ้น ถ้าหากเรารู้สึกถึงวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงาน และสามารถที่จะสัมพันธ์เป้าหมายส่วนตัวกับองค์กรขององค์กรได้	1. ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทราบถึงวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงาน 2. เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์ 3. ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทราบว่าเขาปฏิบัติงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์มากน้อยแค่ไหน 4. ให้ผลตอบแทน	1. กำหนดวัตถุประสงค์ในทุกระดับขององค์กร 2. ให้ผู้บังคับบัญชาเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนด 3. จะต้องมีการประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ 4. ให้ผลตอบแทนผู้ใต้บังคับบัญชาตามผลงานที่ได้รับ
2. ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์		
3. ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องการที่จะทราบว่าเขาปฏิบัติงานได้ดีแค่ไหน		
4. ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องการที่จะได้รับการยกย่องความก้าวหน้าและความรู้สึกที่เกี่ยวข้องความสำเร็จของงาน		

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2545, หน้า 19) กระบวนการบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์จะประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญอยู่ 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเสนอวัตถุประสงค์ขึ้นมาเป็นขั้นตอนที่ผู้บังคับบัญชาเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาแสดงความคิดเห็นริเริ่มของตนเอง ในงานที่รับผิดชอบโดยให้ริเริ่มเสนอวัตถุประสงค์และแผนงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน สำหรับช่วงระยะเวลาหนึ่งข้างหน้า เช่น 3 เดือน 6 เดือน 1 ปี เป็นต้น พร้อมทั้งมีรายละเอียดว่าแนวทางสำหรับปฏิบัติงานอย่างไร และจะวัดผลเป็นครั้งคราวในระหว่างปฏิบัติงานอย่างไร

ขั้นตอนที่ 2 การพิจารณากำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกันระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาได้เสนอวัตถุประสงค์และแผนงานขึ้นมาแล้วผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาจะร่วมกันตกลงปรึกษาหารือและอภิปรายรายละเอียดต่างๆ จนกระทั่งกำหนดขึ้นเป็นวัตถุประสงค์ที่ยอมรับของทั้ง 2 ฝ่ายซึ่งวัตถุประสงค์นี้จะใช้ยึดถือและมีข้อผูกพันที่จะรับผิดชอบร่วมกันตลอดกระบวนการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 3 การติดตามและทบทวนวัตถุประสงค์เป็นครั้งคราว ภายหลังจากที่ได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกันจนกระทั่งได้วัตถุประสงค์ที่ยอมรับทั้ง 2 ฝ่ายแล้ว ผู้ใต้บังคับบัญชาก็จะเริ่มปฏิบัติงานของตนอย่างอิสระ และผู้บังคับบัญชาที่อาศัยวัตถุประสงค์เป็นเครื่องมือที่ใช้ควบคุมแล้วก็จะทำการวัดผลเป็นครั้งคราวในระหว่างที่ดำเนินงานนั้น บ่อยครั้งสภาพการณ์และสถานการณ์ต่างๆ อาจจะเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยคาดไว้ ดังนั้น การกำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสมเพื่อติดตามผล

การปฏิบัติก่อนเป็นครั้งคราวจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อมีโอกาสทราบถึงความก้าวหน้าและความเป็นไปได้ จึงจะช่วยให้การบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์เป็นไปโดยการเลี้ยงภัยต่อองค์กรให้น้อยลงด้วย

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลเมื่อสิ้นกำหนดระยะเวลาเมื่อการปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์ได้ดำเนินไปจนสิ้นสุดระยะเวลาที่กำหนดไว้ผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาจะต้องร่วมกันประเมินผลการปฏิบัติงานว่าได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใดทั้งในแง่ปริมาณและในคุณภาพ

ในกรณีที่ผู้ปฏิบัติไม่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือทำได้ไม่ดีเท่าที่ควรผู้บังคับบัญชาจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาชี้แจงเหตุผลว่าเป็นเพราะอะไร และเมื่อสิ้นสุดกระบวนการบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์การปฏิบัติ แล้วขั้นตอนต่อไปคือการให้รางวัลและการลงโทษ ฉะนั้นก็จะเริ่มต้นกระบวนการใหม่ของช่วงเวลาต่อไปโดยการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเสนอวัตถุประสงค์และแผนงานขึ้นมาใหม่

แม้ว่าการบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์จะมีประโยชน์อย่างมากต่อการวางแผน และการควบคุมงาน แต่ถ้าหากนำไปใช้อย่างไม่ถูกต้อง ก็อาจมีผลเสียได้ดังต่อไปนี้ คือ การบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์มุ่งเน้นการวัดผลเชิงปริมาณ ดังนั้นผลผลิตอาจสูงขึ้น แต่คุณภาพอาจลดลง ก็จะกระทบกระเทือนต่อกิจกรรมด้านอื่น นอกจากนั้นการบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์อาจได้ผลระยะสั้น แต่อาจมีผลเสียในระยะยาว ถ้าหากไม่มีการปรับปรุงแก้ไขอยู่เสมอ การบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์จะเกี่ยวข้องกับการให้คุณให้โทษแก่พนักงาน โดยยึดผลงานเป็นหลักซึ่งอาจมีผลเสียทางจิตวิทยา เพราะพนักงานบางคนไม่ต้องการให้มีการวัดผลงานของตนเองอย่างเคร่งครัด มีแนวโน้มที่ผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาต่างพยายามสร้างวัตถุประสงค์ของส่วนงานของตนอย่างดงาม เพื่อแข่งขันกับส่วนงานอื่น จนในบางครั้งอาจทำให้ลืมความสำคัญของวัตถุประสงค์ขององค์กรทั้งๆ ที่โดยหลักการแล้วไม่ควรเป็นเช่นนั้น เพราะการบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์ให้มีการประสานบทบาท และภารกิจของทุกส่วนงานในองค์กร ไม่ใช่ให้แข่งขันชิงดีชิงเด่นกันระหว่างฝ่ายต่างๆ การปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์แผนงานและมาตรการควบคุมมักทำได้ไม่มากนัก ต้องใช้ระยะเวลายาวนาน ดังนั้น การบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์ที่มีประสิทธิภาพนั้น ทุกฝ่ายจะต้องมีความจริงใจต่อกัน และมีเหตุผลประกอบอยู่ด้วยเสมอ จึงจำต้องมีการปฏิบัติที่จริงจังตามสมควร ตลอดจนการติดตามดูแลผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

กลยุทธ์เพิ่มเติม (2552, หน้า 4-5) กล่าวว่า ในการบริหารงานท่ามกลางภูมิทัศน์ของการแข่งขันใหม่ หน้าที่ของการบริหารตาม POLC ยังคงเป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งประกอบด้วย

(1) การวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายต่างๆ ที่ต้องการบรรลุผลหรือสัมฤทธิ์ผล และการตัดสินใจล่วงหน้าเกี่ยวกับการปฏิบัติที่เหมาะสมที่จำเป็นต่อการบรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าว การวางแผนก็จะครอบคลุมถึงสิ่งต่างๆ เช่น การวิเคราะห์ SWOT การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม การกำหนดทิศทางขององค์กร การกำหนดทางเลือกของการบริหารฯ

(2) การจัดองค์การ (Organization) เดิมมีความหมายว่าเป็นการจัดสรรคนทั้งในแนวราบและแนวตั้ง แต่ความหมายใหม่คือต้องสร้างองค์การให้มีลักษณะพลวัต (Building a dynamic organization) โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ในการบริหาร กำหนดความรับผิดชอบระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา องค์การที่มีลักษณะเป็นพลวัตจะให้ความสำคัญกับคนมากที่สุด ผู้บริหารจะต้อง

สามารถดึงดูดหรือล่อใจคนเข้าสู่องค์กรและรักษาคนไว้ เพื่อนำความคิดหรือทุนปัญญาไปใช้ประโยชน์

(3) การนำ (Leadership) ความหมายใหม่คือการระดมกำลังคน (Mobilizing people) ซึ่งไม่ได้หมายถึงการวางแผนจากระดับสูง แต่การนำคือการที่ผู้บริหารที่ดีจะต้องมีความสามารถในการระดมกำลังคนให้สามารถใช้ความสามารถและสมองให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยผู้นำจะต้องมีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ มีการกำหนดทิศทาง การสร้างแรงจูงใจ และการสื่อสารกับบุคลากร

(4) การควบคุม (Control) หมายถึง การเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง (Learning and changing) ในการบริหารจะประกอบด้วยกิจกรรมง่ายๆ 2 อย่างคือ การคิดและการทำ และมีบุคคลสำคัญสองกลุ่มคือผู้คิด (Thinker) และผู้ทำ (Doer) เดิมนักวิชาการบอกว่าการบริหารการวางแผนมีความสำคัญมากที่สุด ถูกครอบงำไปทุกกระบวนการบริหาร แต่สมัยใหม่เห็นว่า หากปราศจากการควบคุมที่ดี การวางแผนการจัดองค์การและการนำก็จะสำเร็จไม่ได้เช่นกัน การควบคุมประกอบไปด้วยกิจกรรม การตรวจสอบ การตรวจงาน การประเมินผล การควบคุมเกี่ยวข้องกับ การเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง การควบคุมจะลดความสูญเสียในองค์การ การควบคุมจะเริ่มตั้งแต่แบ่งเป็นกระบวนการ ปัจจุบันนำเข้ามาควบคุมสินค้าและบริการ หรือวิธีควบคุมแบบ Balance scorecard การควบคุมพฤติกรรม การควบคุมสต็อกและการจัดส่ง

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2549, หน้า 178) กล่าวว่า ผู้บริหารจะประสบความสำเร็จโดยการประยุกต์ใช้ 4 หน้าที่ในกระบวนการบริหาร คือ

(1) การวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดเป้าหมายในการปฏิบัติงานขององค์กรในอนาคต ตัดสินใจในงาน และประโยชน์จากทรัพยากรให้เป็นไปตามที่ต้องการเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ ในส่วนของการปฏิบัติตามกลยุทธ์ การวางแผนจะเกี่ยวข้องกับการกำหนดเป้าหมายและการประสมประสาน ตลอดจนการประสานงานกิจกรรมต่างๆ ในทุกระดับขององค์กร เพื่อให้แน่ใจว่า ผู้บริหารในแต่ละระดับและในแต่ละหน้าที่เข้าใจทิศทาง และตารางเวลา เพราะว่า ผู้บริหารในระดับสูงขึ้นไปจะกำหนดแนวทางสำหรับแผน ซึ่งจะปฏิบัติตามกลยุทธ์ในระดับต่ำกว่า และต้องประสานงานการปฏิบัติการในระดับต่างๆ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้บริหารจะต้องสำรวจแผนการปฏิบัติเพื่อให้แน่ใจว่าจะสอดคล้องกับกลยุทธ์ทั้งหมดขององค์กร ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากร และแก้ปัญหาความซ้ำซ้อน หรือข้อขัดแย้ง ในระหว่างระดับต่างๆ หรือในหน้าที่ต่างๆ

(2) การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการหาว่าจะทำงานอะไรบ้าง ใครเป็นผู้ทำ วิธีการที่จะรวมกลุ่มงาน ผู้ที่จะรายงานและรายงานถึงใคร รวมทั้งที่ไหนที่จะทำการตัดสินใจได้ เป็นการออกแบบและดำเนินการระบบ เพื่อจัดเตรียมโครงสร้างและความสม่ำเสมอขององค์กรในการปฏิบัติตามกลยุทธ์ ผู้บริหารจะต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าจะทำอะไร แล้วจึงจัดสรรทรัพยากรและความรับผิดชอบสำหรับแต่ละงานให้แก่แต่ละบุคคลหรือกลุ่มภายในองค์กร

(3) การนำ (Leading) เป็นหน้าที่งานอย่างหนึ่งในการจัดการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพลต่อการจูงใจผู้ปฏิบัติตามให้ไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร ในหลายกรณี การปฏิบัติการที่ประสบความสำเร็จขึ้นกับทักษะของผู้บริหารซึ่งบริหารกลยุทธ์ ตลอดจนหน้าที่ในการนำประกอบด้วย การติดต่อสื่อสาร เพื่อให้พนักงานเข้าใจถึงกลยุทธ์และกระตุ้นให้ปฏิบัติงาน เพื่อสนับสนุนกระบวนการปฏิบัติการ

(4) การควบคุม (Controlling) เป็นขั้นตอนการวัดความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน โดยเปรียบเทียบกับแผนที่วางไว้ และใช้วิธีการแก้ไขเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าการปฏิบัติงานสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ การใช้เทคนิคการควบคุมจะช่วยให้ผู้บริหารเข้าใจว่า กลยุทธ์มีการปฏิบัติอย่างถูกต้องและมีการเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นหรือไม่

โครงการศูนย์กีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ (2554) ได้กล่าวถึง POLC หน้าที่หลักทางการบริหาร ไว้ 4 ประการ ดังนี้

(1) การวางแผน (Planning) กำหนดสิ่งที่ต้องการบรรลุ กำหนดวัตถุประสงค์และขั้นตอนที่จะบรรลุผล มีการวางแผนเพื่อมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ (Result-based)

(2) การจัดองค์การ (Organizing) ทั้งการจัดโครงสร้างองค์การ จัดคน จัดทรัพยากรต่างๆ ให้พร้อมต่อการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่วางไว้

(3) ภาวะผู้นำ (Leading) เป็นการกระตุ้นให้พนักงานทำงานให้สำเร็จด้วยความเต็มใจหรือไม่ ต้องบังคับเพราะผู้บริหาร คือ ผู้ที่ทำงานให้สำเร็จโดยไม่ต้องลงมือทำเอง หรืองานสำเร็จโดยผู้อื่น จึงต้องใช้ภาวะผู้นำจูงใจคนให้อยากทำงานให้ดี กระตุ้นความกระตือรือร้นของคนในองค์การให้ทำงานหนัก เพื่อบรรลุแผนงานที่สำคัญ

(4) การควบคุม (Controlling) เป็นการติดตาม (Monitoring) และประเมินผลงาน (Evaluation) ว่าเป็นไปตามแผนปฏิบัติการที่วางไว้และบรรลุตามวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์หรือไม่

จักรกฤษณ์ สิงห์ศิลารักษ์ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึง การดำเนินการโดยใช้ POLC ไว้ดังนี้

(1) P: Planning การวางแผน ประกอบไปด้วย วิเคราะห์สภาพการณ์ วิเคราะห์ปัญหา พัฒนาทางเลือก ประเมินทางเลือก และวางแผนดำเนินงาน

(2) O: Organizing การจัดการ ประกอบด้วยการออกแบบองค์การในภาวะแห่งการเปลี่ยนแปลง (โครงสร้างองค์การ) และการบริหารทรัพยากรมนุษย์

(3) L: Leading การนำและการบังคับบัญชา ประกอบด้วยการนำในองค์การ การจูงใจ การสื่อสารในองค์การ และทีมงาน

(4) C: Controlling การควบคุม ประกอบด้วยการแนวคิดในการประเมินผล ควบคุม และเครื่องมือในการบริหาร อาทิเช่น การบริหารคุณภาพทั้งระบบ (TQM: Total quality management) การบริหารอย่างสมดุล (Balanced scorecard) (การเงิน ลูกค้า กระบวนการภายใน การเรียนรู้และพัฒนา) และตัวชี้วัดการปฏิบัติงานหลัก (KPI: Key performance indicators) ซิกม่า (Six Sigma) การเปรียบเทียบ (Benchmarking) การปรับปรุงความรู้ขององค์การ (Learning organization) เป็นต้น

ชัตติยา ดั่งสารานู (2552, หน้า 30) การบริหารเชิงกลยุทธ์มีความสำคัญต่อการบริหารงานในปัจจุบัน เนื่องจากการที่องค์กรต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง ทั้งสภาพแวดล้อมภายนอกและสภาพแวดล้อมภายในผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ จะต้องมียุทธศาสตร์ที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะมีขึ้นในอนาคต ส่งผลให้ผู้บริหารปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารงานให้ทันต่อสถานการณ์ สามารถกำหนดทิศทางขององค์กรในอนาคตได้อย่างชัดเจน เพื่อให้องค์กรได้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนด

ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ โทวณะบุตร (2542, หน้า 21) ได้กล่าวถึง ลักษณะที่สำคัญของการบริหารในทัศนะของ Fayol มีดังนี้ คือ

- (1) ผู้บริหารควรรู้จักคนงานของตนเป็นอย่างดี
- (2) ผู้บริหารจะต้องกำจัดความไร้สมรรถภาพไปให้หมด
- (3) ผู้บริหารจะต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์การกับองค์การ
- (4) ผู้บริหารจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนงาน
- (5) ผู้บริหารจะต้องสรุปผลงานขององค์การเป็นระยะๆ และใช้แผนภูมิแสดง
- (6) ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีการประชุมหัวหน้างานระดับผู้ช่วยเพื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน
- (7) ผู้บริหารจะต้องก่อให้เกิดความสามัคคี พลัง ความคิดริเริ่ม และความจงรักภักดีของคนงานต่อองค์การ

คนงานต่อองค์การ

กาญจนา ศิริวงศ์, 2552, หน้า 14) กล่าวถึง ความสำคัญในการบริหารเชิงกลยุทธ์ ไว้ดังนี้

- (1) ช่วยให้องค์การมีวัตถุประสงค์ และกำหนดทิศทางในอนาคตที่ชัดเจนทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
- (2) ช่วยสร้างความสอดคล้องของการดำเนินการภายในองค์การ และทำให้หน่วยงานขององค์การมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์เดียวกัน
- (3) เปิดโอกาสให้ผู้บริหารในระดับต่างๆ มีส่วนร่วมในการบริหาร ทำให้ได้พัฒนาความคิด และช่วยลดการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นได้
- (4) ช่วยให้องค์การสามารถคาดการณ์ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายในองค์การและภายนอกองค์การที่เกิดขึ้นในอนาคต
- (5) ช่วยให้ผู้บริหารระดับสูงสามารถบริหารองค์การได้อย่างกว้างขวาง ทำให้ช่วยลดความเสี่ยงได้

ปิยะนุช สวัสดิ์ 2553, หน้า 8) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารเชิงกลยุทธ์ว่า

- (1) การบริหารเชิงกลยุทธ์ จะช่วยให้หน่วยงานขององค์การมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน ถ้าปราศจากแนวทางที่กำหนดโดยการบริหารเชิงกลยุทธ์แล้ว หน่วยงานขององค์การมักจะโน้มเอียงไปสู่ทิศทางที่แตกต่างกัน
- (2) การบริหารเชิงกลยุทธ์บังคับให้ผู้บริหารต้องมีประสิทธิภาพ และตระหนักถึงสภาพแวดล้อมของพวกเขามากขึ้น การบริหารเชิงกลยุทธ์จะปลูกฝังนิสัยการใช้ความคิด และการมองอนาคตแก่ผู้บริหาร
- (3) การบริหารเชิงกลยุทธ์ ไม่เพียงแต่สนับสนุนความผูกพันในส่วนของผู้บริหารที่มีส่วนร่วมเท่านั้น แต่จะช่วยลดการต่อต้านในสิ่งที่พวกเขาไม่เข้าใจ บุคคลส่วนใหญ่จะยอมรับการตัดสินใจเมื่อพวกเขาเข้าใจปัจจัยที่จำกัด และทางเลือกที่เป็นไปได้

สรุปความว่า การบริหารจัดการ (Management administration) เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องและประสานกัน ซึ่งผู้บริหารต้องเป็นผู้นำในการประสานองค์การให้เป็นหนึ่งเดียวกัน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร ประเด็นสำคัญของการบริหารจัดการ (Management) ได้แก่ การบริหารจัดการสามารถประยุกต์ใช้กับหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง เพราะเป็นเป้าหมายของผู้บริหาร นั่นก็คือ การสร้างกำไรให้ได้มากที่สุด ดังนั้น การบริหารจัดการที่จะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ ต้อง เป็นวิธีการใช้ทรัพยากรให้ประหยัดที่สุด แต่ได้ประโยชน์สูงสุด ผู้บริหารในฐานะผู้จัดการดูแลองค์กร ต้องนำกิจกรรมพื้นฐาน 4 ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) ต้องมีความเหมาะสม

การจัดการองค์กร (Organizing) การสั่งการ (Directing) และการควบคุม (Controlling) มาบูรณาการให้สัมพันธ์ประโยชน์ให้ได้ เพื่อพัฒนาองค์กรให้เป็นอย่างมีระบบเพื่อนำไปสู่จุดหมายการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิมเกิดความมั่นคงและเจริญต่อไป

แนวคิดที่ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เหมาะสมที่จะนำมาใช้วิเคราะห์การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเพื่อรองรับประเทศไทย 4.0 ตามหลักการบริหารงาน POLC ดังนี้

(1) การวางแผน (Planning) คือ การเตรียมการ การเตรียมความพร้อมที่จะปฏิบัติงานว่าจะทำอะไร (What to do?) ทำอย่างไร (How to do?) ทำเมื่อใด (When to do?) ให้ใครทำ (Who is to do it?) และต้องการทรัพยากรอะไร (What is needed to do it?) โดยมีการกำหนดขั้นตอนกระบวนการวางแผน ตั้งแต่การเตรียมการ การสร้างแผน การปฏิบัติตามแผน และการประเมินผลแผน

(2) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดระบบการทำงานของหน้าที่ต่างๆ ในองค์กร และการวางแผนทางด้านทรัพยากรมนุษย์เพื่อปฏิบัติงานในตำแหน่งต่างๆ โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์การ ได้แก่ โครงสร้างองค์การ (Organizational structure) ผังองค์การ (Organization chart) สายการบังคับบัญชา (Chain of command) อำนาจหน้าที่ (Authority) ความรับผิดชอบ (Responsibility) การกระจายอำนาจและการรวมอำนาจ (Centralization and decentralization) ฝ่ายปฏิบัติงาน (Line) และฝ่ายที่ปรึกษา (Staff)

(3) การนำ (Leading) คือ ความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) เพื่อให้องค์การประสบความสำเร็จโดยเป็นผู้ที่มีบทบาทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้นำคือบุคคลซึ่งก่อให้เกิดความมั่นคง และช่วยเหลือบุคคลต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม หรือผู้นำเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีความคิดริเริ่ม มีความเป็นอิสระ กล้าหาญในการตัดสินใจ มีแรงกระตุ้น มีความกระตือรือร้นสูง มีความยืดหยุ่น

(4) การติดตาม ควบคุม (Controlling) คือ ขั้นตอนการวัดความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน โดยเปรียบเทียบกับแผนที่วางไว้ ว่าสามารถปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยมีการควบคุมตั้งแต่ก่อนการปฏิบัติ (Feedforward control) การควบคุมระหว่างการปฏิบัติงาน (Concurrent control) และการควบคุมเมื่อการปฏิบัติงานสิ้นสุดลง (Feedback control)

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด

การบริหารจัดการวัดนั้นเป็นสิ่งสำคัญ แต่ก่อนที่จะไปสู่การบริหารจัดการนั้น ผู้วิจัยขอเสนอความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์พอสังเขป ดังนี้

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวัด

วัด หมายถึง สถานที่ทางพุทธศาสนา โดยปรกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวช เป็นต้น (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 1104)

คำว่า “วัด” เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานแบบคำไทย ที่มาของคำว่า “วัด” นี้ยังไม่มีข้อยุติ บางท่านอธิบายไว้ว่า มาจากคำว่า “วตวา” ในภาษาบาลีแปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บ้างก็ว่ามาจาก

“วัดร” อันหมายถึง กิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างหนึ่งว่า การจำศีล ซึ่งวัด (วัดร) ตามนัยนี้จึงน่าจะหมายถึงสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นที่พักอาศัยภาวนา หรือสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภารกิจที่พึงกระทำนั่นเอง แต่ก็มีบางคนสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “วัดวา” อันหมายถึง การกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถาน วัดในนัยยะอย่างหลังนี้ จึงหมายถึง พื้นที่ ชนิดของวัด ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในประเทศไทย พุทธศักราช 2505 กำหนดไว้ว่า วัดมี 2 ชนิด คือ

(1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วิสุงคามสีมา หมายถึง เขตพื้นที่ที่พระภิกษุสงฆ์ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพื่อใช้จัดตั้งวัดขึ้น แต่ในทางปฏิบัตินั้นเป็นการขอพระบรมราชานุญาตเฉพาะแต่บริเวณที่ตั้งพระอุโบสถเท่านั้น วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ถือว่าเป็นวัดที่ถูกต้อง และมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย วัดประเภทนี้ยังแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ

วัดหลวงหรือพระอารามหลวง หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงสร้างหรือวัดที่รัฐบาลหรือราษฎรทั่วไปสร้างขึ้น แล้วทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

วัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ราษฎรทั้งหลายสร้างขึ้นตามศรัทธา

(2) สำนักสงฆ์ สถานที่ตั้งพำนักอาศัยของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาตใช้ผืนที่ดินแห่งนั้นเพื่อจัดตั้งเป็นวัดขึ้น ดังนั้นสำนักสงฆ์จึงไม่มีโรงพระอุโบสถ เพื่อใช้เป็นที่ทำสังฆกรรม

การแบ่งระดับของวัดหรือพระอารามหลวง พระอารามหลวงแบ่งออกได้เป็น 3 ชั้น คือ

ก. พระอารามหลวงชั้นเอก หมายถึง วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ เป็นวัดที่บรรจุพระบรมอัฐิหรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูง มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชกณะชั้นผู้ใหญ่ขึ้นไป

ข. พระอารามหลวงชั้นโท หมายถึง วัดที่มีเกียรติ มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชกณะชั้นสามัญขึ้นไป

ค. พระอารามหลวงชั้นตรี หมายถึง วัดที่มีเกียรติหรือวัดสามัญ เจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นสูงขึ้นไป

พระอารามหลวงยังแบ่งตามฐานันดรศักดิ์ออกได้เป็น 4 ชนิด คือ

(1) ชนิดราชวรมหาวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ โดยที่สิ่งปลูกสร้างนั้นมีขนาดใหญ่โตสมพระเกียรติ

(2) ชนิดราชวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์

(3) ชนิดวรมหาวิหาร ลักษณะเดียวกับชนิดราชวรมหาวิหาร แต่มีความสำคัญน้อยกว่า

(4) ชนิดวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้าง หรือปฏิสังขรณ์แล้วพระราชทานเป็นเกียรติแก่ผู้อื่น

อย่างไรก็ตามพระอารามหลวงแต่ละชั้น ก็ได้หมายความว่าจะมีชนิดของพระอารามครบทั้ง 4 ประเภท ขึ้นอยู่กับความสำคัญของสถานที่ ขนาดและผู้สร้าง ในปัจจุบันมีการจัดแบ่งชนิดของพระอารามตามระดับชั้น ดังนี้

พระอารามหลวงชั้นเอก แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

- (1) ราชวรมหาวิหาร
- (2) ราชวรวิหาร
- (3) วรมหาวิหาร

พระอารามหลวงชั้นโท แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ

- (1) ราชวรมหาวิหาร
- (2) ราชวรวิหาร
- (3) วรมหาวิหาร
- (4) วรวิหาร

พระอารามหลวงชั้นตรี แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

- (1) ราชวรวิหาร
- (2) วรวิหาร
- (3) สามัญ ไม่มีสร้อยต่อท้ายชื่อ

1) ประเภทของวัด แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1) วัดอรุณวาสี ส่วนใหญ่นิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นป่าเขาที่ไม่ไกลจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นวัดที่มีองค์ประกอบในแง่ของสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารไม่มากนัก ทั้งไม่เน้นการกำหนดแบบแผนทั้งในเชิงของรูปแบบและแผนผังรวมที่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ทุกอย่างเป็นการปรับตัวให้กลมกลืนกับธรรมชาติ อาคารหลังที่สำคัญที่สุดของวัด คือ กุฏิ และศาลาโถงอเนกประสงค์ (ใช้เป็นหอฉัน หอสวดมนต์ หรือศาลาการเปรียญ) เพราะพระสงฆ์เหล่านี้จะอยู่จำวัดเฉพาะเพียงช่วงเช้าพรรษาเท่านั้น เมื่อพ้นฤดูฝนแล้วก็จะมุ่งธุดงค์เข้าป่าลึก ฝึกหัดกรรมฐานจิต และจาริกไปเรื่อยๆ ก่อนกลับมาจำวัดอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาใหม่

1.2) วัดคามวาสี เป็นวัดที่สร้างขึ้นสำหรับเป็นที่พึ่งของชุมชนหรือเมืองโดยตรง ภารกิจหลักของพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายนี้มุ่งไปในทางปฏิบัติด้านพิธีกรรมทางศาสนา และเน้นการศึกษาทางหนังสือเพื่อแสวงหาความรู้สำหรับใช้ในการสั่งสอนฆราวาสมากกว่าฝึกปฏิบัติด้านวิปัสสนาธุระ พระสงฆ์ฝ่ายนี้จึงเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกตลอดเวลา

วัดส่วนใหญ่ในสังคมไทยจะมีที่ดินประมาณ 6 ไร่ขึ้นไป ประกอบด้วยบริเวณและเสนาสนะ บริเวณวัดอาจแบ่งได้เป็น 3 หรือ 4 ส่วน ถือเป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส จัดเป็นเขตจัดผลประโยชน์อีกส่วนหนึ่งด้วย เสนาสนะที่สำคัญในวัดคือโบสถ์ สำหรับพระสงฆ์ทำสังฆกรรมตามพระพุทธรูปัญญัติ วิหารหรือศาลาการเปรียญสำหรับสงฆ์แสดงธรรมแก่ประชาชน และอาจใช้เป็นประกอบกิจกรรมส่วนรวมของสังคม ส่วนกุฏิใช้เป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์

2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพระสงฆ์

พระสงฆ์ พระสงฆ์เป็นคำรวมที่ใช้เรียกศาสนบุคคลในพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร และพระภิกษุสงฆ์

พระภิกษุ คือผู้ที่ได้รับการอุปสมบทตามพระธรรมวินัย และระเบียบแบบแผน ประเพณีของคณะสงฆ์ไทย ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2523) พระภิกษุในประเทศไทย

ปัจจุบันแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทบวชตามประเพณี และบวชเพื่อดำรงเพศบรรพชิตเป็น ศาสนทายาทสืบพระศาสนา ประเภทบวชตามประเพณียังแบ่งได้อีกเป็น 2 แบบ คือ แบบบวช ชั่วโมงไม่ถึง 3 เดือน หรือไม่ครบพรรษา กับแบบบวช 3 เดือนได้จำพรรษา 1 พรรษาหรือมากกว่า นั้น แต่ไม่เกิน 5 พรรษา อีกประเภทหนึ่งบวชเป็นศาสนทายาทสืบพระศาสนา ภิกษุประเภทหลังนี้ บวชเป็นเวลานาน บางรูปไม่สึกตลอดชีวิต แบ่งเป็นภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ อันได้แก่ กรรมการมหาเถร สมาคม และเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ตลอดจนเลขานุการเจ้าคณะอีกจำนวนหนึ่งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี และ นักศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ตามความรู้สึกของคนทั่วไป พระสงฆ์อาจหมายถึงพระภิกษุสามเณรที่ บวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เพื่อเป็นศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่จะปฏิบัติหน้าที่เป็นศาสนบุคคลที่พึงปฏิบัติและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ไม่ใช่พระภิกษุหรือ สามเณรที่บวชตามประเพณี 3 วัน 7 วัน 1 เดือน หรือ 3 เดือน แต่ความหมายทางพระพุทธศาสนา สงฆ์คือภิกษุในพระพุทธศาสนาตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป กระทำกิจอันใดอันหนึ่ง เช่น ประชุมกันภายในสีมา หน้าที่ของพระสงฆ์ คือ ศึกษาและปฏิบัติเพื่อสืบต่อพระศาสนา ให้การศึกษาและเผยแผ่พุทธธรรมและ ให้การสงเคราะห์ประชาชนในสังคมไทย พระสงฆ์มีฐานะและความเป็นอยู่ที่แตกต่างไปจากประชาชน มีระเบียบวินัยสำหรับกำหนดความเป็นอยู่ออกไป และได้รับการยกย่องจากประชาชนให้อยู่ในฐานะที่ เคารพสักการะ เรียกว่าเป็นสังคมหนึ่งต่างหาก แต่เมื่อพิจารณาในทางนิติศาสตร์แล้วจะเห็นว่า พระสงฆ์หรือพระภิกษุสามเณร เป็นส่วนหนึ่งหรือหน่วยหนึ่งของสังคมหรือในสังคม เป็นพลเมือง เช่นเดียวกับประชาชนทั้งหลาย ต้องปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองหรืออยู่ภายใต้บังคับกฎหมาย บ้านเมืองเช่นเดียวกับประชาชนพลเมืองทั่วไป และมีพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์เป็นข้อ ปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง

พระสงฆ์ในพุทธศาสนาแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

- 1) สมมติสงฆ์ หมายถึง กุลบุตรผู้เข้ามาบวชเป็นภิกษุด้วยญัตติจิตตุดตกรรม เพื่อปฏิบัติ และรักษาพระธรรมวินัย ตามความรู้ความสามารถและปฏิบัติตนเพื่อทำความสะอาด สว่าง สงบแห่งจิตใจ
- 2) อริยสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้บรรลุนิพพานตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับ สูงสุด แต่เดิมเรียกว่าสาวกสงฆ์ (คณินิติกัมม จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร, 2545, หน้า 10-11)

3. หลักการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์

ในการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์นั้น ต้องคำนึงถึงหลักการบริหารจัดการ ดังต่อไปนี้

3.1 แนวคิดวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา (คณินิติกัมม จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร, 2545, หน้า 17-26) ดังนี้

- 1) ควรมีการคัดสรรอบรมบุคคล ผู้จะมาเป็นบวชในพระพุทธศาสนาให้เป็นที่มั่นใจที่จะ เข้ามาศึกษาธรรม
- 2) ต้องมีการศึกษาอบรมธรรมแก่ผู้เข้ามาบวชทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการบวช ด้วย เมื่อบวชแล้วต้องมีการปฏิบัติธรรมในระหว่างบวช เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง เพื่อการเผยแผ่ต่อไปแก่ประชาชน

3) วัดจักต้องให้พระสงฆ์ที่ศึกษาธรรมดีแล้ว ได้มีโอกาสเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

4) กิจกรรมการศึกษาธรรมของพระและประชาชน ควรมุ่งให้การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ทั้งในการทำงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยหลักการแห่งความไม่ประมาทและหลักการแห่งการพึ่งตนเอง

5) พระควรยึดหลักการเผยแผ่ธรรมด้วยหลัก 5 ประการ ดังนี้

5.1) ห้ามปรามการทำ ความชั่วทั้งมวล

5.2) ส่งเสริมให้กระทำความดีทั้งมวล

5.3) ให้ได้ฟังและได้รู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง

5.4) ช่วยเสริมในสิ่งที่ประชาชนได้ยินได้รู้แต่ไม่เข้าใจให้เข้าใจ

5.5) ให้คิดอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยความเมตตา ปราณี

6) บอทางสวรรค์ คือทางดำเนินชีวิตที่ดีที่ถูกต้องให้ประชาชน

7) การเผยแผ่ธรรมควรศึกษากลุ่มคน หรือบุคคลเป้าหมาย วิเคราะห์การนำเสนอ ธรรมให้เหมาะสมต่อสภาพ เหตุ ผล ตน ประมาณ กาลเวลา ชุมชน และบุคคลเป็นสำคัญ

8) เจ้าอาวาสทุกแห่งควรปกครองดูแลพระสงฆ์ สามเณร ไวยาวัจกร ศิษย์วัด ผู้อาศัย ในวัดหรือเกี่ยวข้องกับวัด ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม เป็นการสร้างศรัทธาแก่ประชาชนผู้พบเห็น

9) จักต้องพยายามบริหารวัดให้มีอาคารสถานที่อาณาบริเวณเหมาะสมต่อการศึกษา และปฏิบัติธรรมทั้งในส่วนของพระภิกษุ สามเณร และประชาชน ให้สอดคล้องกับหลักการของ พระพุทธศาสนา มีความสงบร่มเย็น ทำให้อยากเข้ามาหาความสงบภายในวัด

10) วัดกับประชาชนจักต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาจึงจะอยู่ได้อย่าง มั่นคง ดังนั้น นอกจากพระสงฆ์จะให้ธรรมแก่ประชาชนแล้ว ก็ควรจัดวัดและเครื่องใช้ของวัดอย่างมี ระบบให้เหมาะต่อการให้บริการประชาชน เพื่อกิจการของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสัมพันธที่ดี

11) ประชาชนเป็นจำนวนมากที่ยังเชื่อเรื่องโชคลางของขลัง วัตถุมงคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยหวังว่า สิ่งเหล่านี้จะบันดาลความโชคดี ความสำเร็จแก่เขาได้ ทำให้ประชาชนขาดการ พึ่งตนเอง พระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่เป็นยารักษาโรคเหล่านี้ โดยการไม่ไปดูถูก ต่ำหนิการกระทำ เหล่านั้น แต่ควรใช้หลักธรรมในเรื่องเหตุและผล จักทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผลดียิ่งขึ้น

12) ศาสนาพุทธเป็นของคู่กับชุมชน วัดมีครบทุกตำบล และจะเป็นศูนย์รวมของ ประชาชนในแต่ละตำบล หากจะจัดการบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน ที่พัฒนาทั้งจิตใจ และคุณภาพชีวิตในด้านอื่นๆ จะทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนกับพระพุทธศาสนาเจริญอย่างยั่งยืน โดยที่พระสงฆ์จะให้ธรรมทานแก่ประชาชน ส่วนประชาชนจะให้อามิสทานแก่พระสงฆ์นับเป็น การเกื้อกูลกันอย่างถูกต้องเพื่อการมีพลังอยู่สังคมต่อไป

13) การจัดการบริหารวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องจัดให้ ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจการของวัด ร่วมบริหารจัดการวัดตามหลักการ ของพระพุทธศาสนาด้วย จึงสมควรปรับปรุงการบริหารวัดให้เป็นองค์กรบริหารวัด ถึงแม้วัดแต่ละวัด จะเป็นนิติบุคคลอยู่แล้วก็ตาม แต่การมีองค์กรร่วมบริหารวัด เสนอความคิดและให้เจ้าอาวาสตัดสินใจ ดำเนินการ ประชาชนก็จะร่วมดำเนินการอย่างเต็มที่เต็มใจ พระพุทธศาสนาย่อมเจริญยิ่งขึ้น

14) กรมการศาสนา และกระทรวงศึกษาธิการ ย่อมมีเจตนาที่ดีในการรักษาและพัฒนาพระพุทธศาสนา ดังนั้น เจ้าอาวาสและพระภิกษุควรศึกษางานโครงการของทางราชการ เพื่อประสานการดำเนินงานให้เกิดพลังการพัฒนาพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

15) วัดทุกวัดควรได้ดำเนินการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ เช่น ร่วมจัดโครงการป่าชุมชน โครงการอุทยานการศึกษา เป็นต้น ซึ่งจะได้ทั้งการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ และการใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ธรรมต่อไปด้วย

16) มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสงฆ์สูงสุด ซึ่งเจ้าอาวาสและพระสงฆ์จะต้องศึกษาส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานเพื่อการเผยแพร่ธรรมและพัฒนาพระพุทธศาสนา จะได้ตรงตามนโยบายกฎหมาย กฎ กติกา และเหมาะสมกับโอกาส ย่อมเป็นพลังส่งเสริมการพัฒนายิ่งขึ้น

17) หลักการบริหาร การดำเนินการต่างๆ ควรมีการวางแผนระยะยาว ระยะสั้น เพื่อการปฏิบัติพัฒนาวัด และควรให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ

18) พระสงฆ์ควรมีความสมณะ มีความเป็นอยู่ง่ายๆ ไม่หวังลาภสักการะ มุ่งศึกษา ปฏิบัติธรรม และเผยแพร่ธรรมแก่ประชาชน

19) ปัจจุบันจำนวนพระสงฆ์มีมาก ยิ่งในช่วงเข้าพรรษายังมีจำนวนมากขึ้นกว่าปกติหลายเท่า ดังนั้น จำเป็นต้องมีการปกครองพระบวชใหม่ โดยให้พระที่ประพฤติดีแล้วดูแลปกครองอบรมพระบวชใหม่เป็นกลุ่มๆ จะช่วยส่งเสริมพระวินัยและการศึกษาของพระสงฆ์ได้ดีขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาสงฆ์จนเกิดประโยชน์ต่อประชาชน และประเทศชาติอย่างแท้จริง

3.2 สวัสดิการ คือ ปัจจัยอำนวยความสะดวก ควรจะได้สอดส่องดูแลสภาพความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ภายในวัดให้พอเหมาะกับสมณเพศ

3.3 เสนาสนะ คือที่อยู่อาศัย ควรสำรวจดูว่าพอเพียงหรือไม่ สิ่งใดต้องบูรณะ สิ่งใดควรสร้างเพิ่มเติม และควรจัดให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม

3.4 สมบัติของวัด หมายถึง ทรัพย์สินที่เป็นสังฆาริมทรัพย์และอสังฆาริมทรัพย์ เงินและหนี้สิน สิ่งของเหล่านี้ควรจัดทำบัญชีหรือทะเบียนไว้ให้ละเอียด เพื่อสะดวกในการบำรุงรักษา

3.5 สังฆาธิการกิจ คือการประสานงานกับเจ้าคณะระดับต่างๆ อาจมอบหมายพระสงฆ์รูปที่มีความรู้ทางงานสารบรรณ ทำหน้าที่เป็นเลขานุการหรือทำงานสารบรรณของวัดก็จะสะดวกยิ่งขึ้น

3.6 สัปบุรุษ คือชาวบ้านผู้มีศรัทธาช่วยเหลือบำรุงวัด ศิษย์วัด และแม่ชี ควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมาเช่นเดียวกับการศึกษาของพระสงฆ์ภายในวัด เพื่อความสะดวกในการปกครอง

3.7 สาธารณสงเคราะห์ คือการบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งได้แก่ การจัดอาคารสถานที่เพื่อบริการแก่พระภิกษุและประชาชน เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

สรุปได้ว่า สิ่งที่ต้องพิจารณาในการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์ ประกอบด้วย การมีแนววิธีเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เป็นระบบ มีปัจจัยอำนวยความสะดวกต่างๆ วัสดุอุปกรณ์ และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สวัสดิการ เสนาสนะ สมบัติของวัด สังฆาธิการกิจ สัปบุรุษ และสาธารณสงเคราะห์

แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้และประวัติศาสตร์

ความหมายของแหล่งเรียนรู้

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2546, หน้า 14) แหล่งเรียนรู้ตามมาตรา 25 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2546 ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่น อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 43) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศและประสบการณ์ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนใฝ่เรียนรู้แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544, หน้า 3) ได้นิยามความหมายของแหล่งเรียนรู้ไว้ว่า แหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้วิทยากรและประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้แสวงหาความรู้และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548, หน้า 20) ได้นิยามความหมายของแหล่งเรียนรู้ไว้ว่าแหล่งหรือที่รวมสาระความรู้อาจเป็นสถานที่หรือศูนย์ข้อมูลข่าวสาร สารความรู้หรือบุคคลที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ศิริกาญจน์ โกสมุภ และดารณี คำวิจารณ์ (2545, หน้า 20) แหล่งเรียนรู้ คือ สภาพแวดล้อมทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนที่ช่วยให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติหรือได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มเพื่อน ระหว่างครูกับผู้เรียน ระหว่างวิทยากรแหล่งเรียนรู้กับครูและผู้เรียน รวมทั้งเป็นแหล่งที่ผู้เรียนอาจอาศัยการสืบค้นของตนเองเพื่อสืบค้นเพิ่มเติมสิ่งที่มีอยู่ในสังคมรอบตัวทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตเป็นสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้นเป็นแหล่งความรู้ที่ทำให้คนในสังคมเกิดการเรียนรู้และเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสร้างพฤติกรรม เพื่อจุดประสงค์ให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ มีความสนใจใฝ่รู้ และเป็นบุคคลที่มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ดารี บุญชู (2548, หน้า 27) ให้ความหมายแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสารความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายที่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากการได้คิดเองปฏิบัติเองและสร้างความรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยและต่อเนื่องจนเกิดกระบวนการเรียนรู้และสุดท้ายก็จะเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์ (2544, หน้า 26-37) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า เป็นบริเวณบ่อเกิดของศูนย์ความรู้ที่ได้เข้าไปศึกษาความรู้ความเข้าใจและความชำนาญ อาจเป็นสิ่งที่ เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต

สายันต์ ไพรัชเจริญ (2544, หน้า 3) ได้กล่าวถึง แหล่งเรียนรู้ว่าเป็น “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” อันอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอน

ที่มีครูเป็นผู้สอนมีระยะเวลาเรียนยืดหยุ่น สอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน มีการประเมินและการวัดผลการเรียนที่มีลักษณะเฉพาะ สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันกับการประเมินผลในชั้นเรียน การจัดแหล่งเรียนรู้นั้นมีมากมายทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเป็นการเฉพาะแตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์ หรือแม้แต่หอสมุดแห่งชาติ และอุทยานประวัติศาสตร์

จากการศึกษาความหมายของแหล่งเรียนรู้ข้างต้นสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้หมายถึง แหล่งหรือที่ให้ข้อมูล ข่าวสาร สารความรู้ ประสบการณ์ที่หลากหลายที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เรียนเกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องกว้างขวาง

ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

ศิริกาญจน์ โกสมุก และดารณี คำวังนัง (2545, หน้า 270), แหล่งเรียนรู้สามารถช่วยผู้เรียนสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงรู้จักคิดแบบองค์รวม และการเรียนรู้ด้วยวิธีที่หลากหลายเป็นแหล่งเอื้ออำนวยให้ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการได้ ดังนี้

(1) ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสภาพชีวิตจริงสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ช่วยให้เกิดการพัฒนาคูณภาพชีวิตของตนครอบครัว ท้องถิ่นชีวิตในท้องถิ่น ชุมชน ธรรมชาติระบบความสัมพันธ์ผ่านบุคคล สถานที่ และบริบททางสังคม

(2) เรียนในสิ่งที่มีคุณค่า มีความหมายต่อชีวิตทำให้เห็นคุณค่าเห็นความสำคัญสิ่งที่เรียน

(3) ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ท้องถิ่นสู่ความรู้สากลสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวไปสู่สิ่งที่อยู่ไกลตัวได้อย่างเป็นรูปธรรม

(4) เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่อง

(5) มีส่วนร่วมในองค์กรท้องถิ่นบุคคลและครอบครัวในการพัฒนาท้องถิ่น

(6) ได้เรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายได้ลงมือปฏิบัติจริง ส่งผลให้ เกิดทักษะการแสวงหาความรู้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550, หน้า 1) กล่าวว่า การใช้แหล่งเรียนรู้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน สามารถเรียนรู้จากสภาพจริง การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้จะเกี่ยวข้องกับบุคคล สถานที่ ธรรมชาติ หน่วยงาน องค์กร สถานประกอบการ ชุมชนและสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ซึ่งผู้เรียนผู้สอนสามารถศึกษาค้นคว้าหาความรู้หรือเรื่องที่สนใจศึกษาได้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ชุมชน และธรรมชาติ นับว่าเป็นชุมชนทรัพยากรมหาศาลที่เราสามารถค้นพบความรู้ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ได้แก่

(1) ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง

(2) ผู้เรียนได้ฝึกการทำงานเป็นกลุ่มร่วมคิดร่วมทำร่วมแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และทักษะกระบวนการต่างๆ

(3) ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการสังเกตการเก็บข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลการความหมายและการสรุปความคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ

- (4) ผู้เรียนได้ประเมินผลการทำงานได้ด้วยตนเอง
- (5) ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้และเผยแพร่ความรู้ได้
- (6) ผู้สอนเป็นที่ปรึกษาให้ความรู้ให้คำแนะนำให้การสนับสนุน

นิวัต อรรถบถยกุล (2536, หน้า 11) กล่าวว่า แหล่งการเรียนรู้มีความสำคัญ คือ เป็นสถานที่ที่ประชาชนในหมู่บ้านมาร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมสร้าง สำหรับเป็นสถานที่ให้ความรู้ ข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ แก่ประชาชนที่สนใจมีสื่อต่างๆ ไร้คอบริการ สื่อบางส่วนได้รับช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการ เอกชน บางส่วนประชาชนก็มาบริจาค

สุมาลี สังข์ศรี และคณะ (2548, หน้า 21) กล่าวว่า ในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าในด้านวิทยาการสาขาต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การศึกษาหรือการเรียนรู้จะหยุดเพียงการศึกษาภาคบังคับไม่ได้ ทุกคนต้องศึกษาต่อเนื่องไปตลอดชีวิต ดังนั้น แหล่งการเรียนรู้จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้บุคคลสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ตามความต้องการ ความสนใจ ความถนัด และความพร้อม

นฤมล ต้นธูรเศรษฐ์ (2533, หน้า 10) กล่าวว่า เป็นความรู้วิทยาการในชุมชนนั้นมีความสำคัญ ดังต่อไปนี้ คือ

- (1) เป็นแหล่งที่ประชาชนไปปฏิสัมพันธ์ เพื่อเกิดประสบการณ์ตรง หรือลงมือปฏิบัติจริงได้
- (2) เป็นแหล่งที่ช่วยเสริมการเรียนการสอนศึกษาในระบบ
- (3) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตที่ประชาชนจะมีปฏิสัมพันธ์ เพื่อหาความรู้ต่างๆ ได้ด้วยตนเองตลอดเวลา ไม่จำกัดเพศและอายุ
- (4) เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์เนื้อหาความรู้จากแหล่งที่กำเนิด เช่น การศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือศาสนสถาน พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติ
- (5) เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์ เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ๆ ที่มีการคิดค้นขึ้นได้จริง

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้นั้นเป็นสิ่งที่สำคัญ คือต้องมีความน่าสนใจ ต้องมีสิ่งดึงดูดใจ และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสะอาด มีสิ่งอำนวยความสะดวกพอสมควร เพื่อบริการแหล่งศึกษาให้กับผู้ที่มาศึกษาเรียนรู้ และสามารถเอาความรู้นั้นๆ ไปใช้ประยุกต์ในด้านต่างๆ และสามารถไปเผยแพร่ความรู้สู่คนอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ก่อให้เกิดประโยชน์มากมายต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน ซึ่งมีนักศึกษาสอนความคิดเกี่ยวกับประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ดังนี้

วิลาวรรณ รัตนเศรษฐกุล (2526, หน้า 13) กล่าวว่า การจัดแหล่งความรู้หมู่บ้านเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทางหนึ่ง ซึ่งจัดในรูปของการศึกษานอกโรงเรียนเป็นการลงทุนที่ไม่สูง แต่ได้รับผลประโยชน์มาก สรุปได้ 5 ประการ คือ

- (1) ประชาชนจะได้รับข่าวสารข้อมูลและเพิ่มพูนความรู้ต่างๆ เพิ่มเติม
- (2) เป็นการส่งเสริมการอ่านและป้องกันการลืมนั่งสือของประชาชน
- (3) เป็นการสร้างนิสัยการอ่านให้กับประชาชน
- (4) เป็นการก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างส่วนราชการกับประชาชน
- (5) เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ๆ

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (2548, หน้า 30) กล่าวว่า ประโยชน์และความสำคัญของแหล่งเรียนรู้มี ดังนี้

- (1) ช่วยให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้อย่างต่อเนื่อง
- (2) ช่วยให้ระบบข้อมูลข่าวสารได้ดีพิมพ์เผยแพร่และนำไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการอย่างกว้างขวางมากขึ้น
- (3) ช่วยให้ระบบการจัดการความรู้มีความกว้างขวางมากขึ้นหรือที่เรียกว่าการศึกษาไร้พรมแดนซึ่งเป็นประโยชน์ในการสร้างเครือข่ายได้อย่างทั่วถึง
- (4) เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลต่างๆ ไว้อย่างเป็นระบบเพื่อองค์กรแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้า วิจัย
- (5) ช่วยรักษาภูมิปัญญาของบุคคลหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาในระยะยาว
- (6) เป็นประโยชน์ในการพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนและเป็นที่พักพิงทางด้านวิชาการในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

สรุป ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ เป็นสถานที่ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาความรู้ของประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้เหล่านั้นมาพัฒนาตนเอง เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง

ประเภทของแหล่งเรียนรู้

สุนน อมรวิวัฒน์ (2545, หน้า 3-5) แหล่งเรียนรู้ในชุมชนสามารถจัดให้มีรูปแบบต่างๆ ออกไปได้ตามชนิดของการจัด ซึ่งแยกได้ดังนี้

- (1) แหล่งเสริมกิจกรรม
- (2) แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ
- (3) แหล่งที่บุคคลหรือกลุ่มคน
- (4) แหล่งที่เป็นสถานที่ให้คุณค่าทางวัฒนธรรม
- (5) แหล่งเสนอข้อมูลข่าวสาร

นฤมล ดันติสรุเศรษฐ์ (2533, หน้า 30) ได้จำแนกแหล่งเรียนรู้โดยยึดลักษณะของการจัดตั้งเป็นเกณฑ์ สามารถจำแนกได้ 4 ประเภท ดังนี้

- (1) ประเภทบุคคล หมายถึง ศูนย์รวมของวิชาการความรู้ที่เป็นบุคคลที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่สามารถนำมาถ่ายทอดความรู้ เช่น ครู อาจารย์ พระสงฆ์ หรือนักบวชศาสนาต่างๆ และผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้อาวุโสที่มีประสบการณ์มาก

(2) ประเภททรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ในทุกๆ ทาง

(3) ประเภทสื่อ หมายถึง สิ่งที่เป็นวัสดุหรืออุปกรณ์ที่แสวงหาความรู้ ซึ่งสามารถหาความรู้ได้ด้วยตนเอง

(4) ประเภทอาคารสถานที่และวัสดุ หมายถึง อาคารและสถานที่ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าจนเกิดความรู้

อุทัย อุดลเกษม (2548, หน้า 15) ได้จำแนกแหล่งเรียนรู้ออกเป็น 6 ประเภทดังนี้

(1) ทรัพยากรทางธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เป็นธรรมชาติ เช่น แสงแดด อากาศ แผ่นดิน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งหลาย

(2) ทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง บุคคลประเภทต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น พระ เจ้าหน้าที่ อนามัย ผู้ทางคุณวุฒิ พ่อค้า

(3) ทรัพยากรของสถาบันท้องถิ่น หมายถึง องค์กรต่างๆ เช่น วัด ตลาด ห้องสมุด ประชาชน สถานีอนามัย ศาลาการประชุม เทศบาล

(4) ทรัพยากรทางเทคนิค หมายถึง สิ่งที่ต้องการแสดงถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์

(5) ทรัพยากรในรูปแบบกิจกรรมท้องถิ่น หมายถึง กิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นและประเพณี กิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาและปรับปรุงสภาพของท้องถิ่น

(6) ทรัพยากรทางการเงิน หมายถึง การเงินทั้งทางตรงทางอ้อม จากผู้ที่มีฐานะดี จากผู้ที่มาบริจาค

กรมวิชาการ (2544, หน้า 75) ได้จำแนกแหล่งเรียนรู้ออกเป็น 2 ประเภทคือ

(1) แหล่งเรียนรู้ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ ศูนย์กีฬา วัด ครอบครัว ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ชุมชน สถานประกอบการ องค์กรรัฐและเอกชน

(2) แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุด ห้องหมวดวิชา ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเตอร์เน็ต ศูนย์วิชาการ วิทยุบริการ โสตทัศนศึกษา สวนวรรณคดี สวนสุขภาพ สวนหนังสือ สวนธรรมะ ฯลฯ

เกษม คำบุตดา (2550, หน้า 10) ได้จำแนกแหล่งการเรียนรู้ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

(1) แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ครู เพื่อนในห้องเรียน เพื่อนต่างห้องเรียน เพื่อนต่างระดับ บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครอง คนในชุมชน เป็นต้น

(2) แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นแหล่งวิชาการ ได้แก่ สถานที่ต่างๆ ภายในโรงเรียนและชุมชน เช่น ห้องสมุด วัด ตลาด ร้านค้า สถานีตำรวจ สถานีอนามัย โบราณสถาน สวนสัตว์ เป็นต้น

(3) แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นแหล่งธรรมชาติ ได้แก่ ห้วย หนอง คลอง สวนสาธารณะ ป่า ต้นไม้ ไร่ ฝ้าย อุทยานธรรมชาติ รวมทั้งสัตว์ต่างๆ เช่น สัตว์เลี้ยง สัตว์ป่า เป็นต้น

(4) แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น หนังสือ ตำรา นิตยสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ แผ่นปลิว ป้ายโฆษณาต่างๆ รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ เสียงตามสาย เกมคอมพิวเตอร์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่างๆ เป็นต้น

Nichols (1971, p. 342) แบ่งประเภทของแหล่งความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ดังนี้

- (1) ผู้ชำนาญพิเศษ เช่น นักดนตรี จิตรกร ผู้ชำนาญงานพิเศษ นักกีฬา พนักงานซื้อขายและบริการ พ่อค้า นักธุรกิจ นายธนาคาร นักอุตสาหกรรม ช่างนา
- (2) พ่อแม่ หรือผู้ปกครอง
- (3) ตัวแทนองค์กรต่างๆ ได้แก่ ตัวแทนของสังคม เทศบาล ศูนย์วัฒนธรรมหรือหน่วยงานอื่นๆ
- (4) ผู้แทนทางด้านธุรกิจและอุตสาหกรรม ได้แก่ บุคคลที่ทำงานทางด้านธุรกิจการค้าขายหรือโรงงานอุตสาหกรรม เช่น บริษัทขนส่ง เหมืองแร่ บริษัทห้างร้านต่างๆ
- (5) ผู้แทนรัฐบาล เช่น ตำรวจ เทคนิตรี เจ้าหน้าที่อนามัย เป็นต้น
- (6) คณะกรรมการที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ประชาชน เช่น กรรมการศึกษาโรงเรียน คณะที่ปรึกษาให้โรงเรียน คณะครูภายในโรงเรียน เป็นต้น
- (7) ทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย พืช สัตว์ป่า น้ำ ดิน แร่ และวัสดุชนิดต่างๆ ทางธรรมชาติ
- (8) สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาคารสถานที่ เครื่องบิน ถนน รถไฟ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์สถาน เป็นต้น

สรุปว่า แหล่งเรียนรู้มีหลากหลายประเภทต่างๆ คือ แหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรม แหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่หรือสิ่งก่อสร้างต่างๆ แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล และสถานที่ซึ่งให้ความรู้แก่ผู้สนใจตลอดเวลา

ความหมายและความสำคัญของประวัติศาสตร์

คำว่า “ประวัติศาสตร์” หรือ “History” ในภาษาอังกฤษ มาจากภาษากรีกที่ว่า “Historia” ซึ่งหมายถึง “การเรียนรู้” โดย กอตซ์ลัค (2525, หน้า 12) ได้เสนอว่า นิยามของคำว่าประวัติศาสตร์ที่แพร่หลายที่สุดในปัจจุบันก็คือ “เรื่องอดีตของมนุษยชาติ” และถึงแม้ว่าการศึกษเกี่ยวกับอดีตของมนุษยชาติจะเป็นภารกิจหลักของนักประวัติศาสตร์ หากแต่ในทางปฏิบัติแล้วเรามองว่านักประวัติศาสตร์ยังไม่อาจบรรลุเป้าหมายของภารกิจดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากมีอุปสรรคสำคัญสองประการ ได้แก่

- (1) เรื่องราวในอดีตของมนุษยชาตินั้น มีมากมายเกินกว่าที่มนุษย์จะสามารถสังเกตจดจำ หรือหวนรำลึกได้ กิจกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์จึงเกิดขึ้นโดยที่ไม่ได้ทิ้งร่องรอยหรือหลักฐานเอาไว้ หรือถ้ามีก็เป็นหลักฐานหรือร่องรอยที่ไม่อาจยืนยันข้อเท็จจริงได้อย่างสมบูรณ์ กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า ความรู้ทางประวัติศาสตร์ถูกจำกัดโดยความไม่สมบูรณ์ของหลักฐานนั่นเอง และ

- (2) หลักฐานจำนวนน้อยที่หลงเหลืออยู่นั้น เป็นหลักฐานที่ไม่ได้สะท้อนความจริงในเชิงวัตถุวิสัย (Objective reality) เพราะสิ่งที่จะเป็นวัตถุวิสัยได้ต้องปรากฏอย่างเป็นอิสระอยู่นอกเหนือความคิดของมนุษย์ หากแต่ประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มักจะมีรากฐานอยู่บนความทรงจำ อันได้แก่หลักฐานที่เป็นข้อเขียนหรือคำพูด ดังนั้น จึงมีแนวโน้มของความเป็นอัตวิสัย (Subjective) อยู่มาก ความไม่สมบูรณ์และความเป็นอัตวิสัยของหลักฐานนี้เองที่ทำให้ในการศึกษาเรื่องราวในอดีตของมนุษยชาติ นักประวัติศาสตร์ต้องพยายามสร้าง “มโนภาพ” ที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุดของอดีต โดยอาศัยหลักฐานที่หลงเหลืออยู่ รวมทั้งนำเอาปัจจัยแวดล้อมต่างๆ มาช่วยในการวินิจฉัย กระบวนการ

รื้อฟื้นมโนภาพเกี่ยวกับอดีตดังกล่าวเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การเขียนประวัติศาสตร์” หรือ “ประวัติศาสตร์นิพนธ์” (Historiography)

E. H. Carr (2525, p. 9) กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์คือเรื่องราวอันต่อเนื่องกันระหว่างการโต้ตอบระหว่างนักประวัติศาสตร์กับหลักฐานข้อเท็จจริง เป็นการถกเถียงกันระหว่างปัจจุบันกับอดีตที่ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นการถกเถียงกันระหว่างสังคมวันนี้กับสังคมเมื่อวานนี้ เราจะเข้าใจปัจจุบันได้สมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมองผ่านจากปัจจุบันเท่านั้น และเราจะเข้าใจปัจจุบันได้สมบูรณ์ก็เพราะอดีตช่วยส่องทางให้ ดังนั้นบทบาทควบคู่กันของประวัติศาสตร์ก็คือ ช่วยให้นักประวัติศาสตร์เข้าใจสังคมกับอดีตและช่วยให้นักประวัติศาสตร์ควบคุมสังคมในปัจจุบันได้ดีขึ้น”

แถมสุข นุ่มนนท์ (2545, หน้า 8) ให้ความหมายประวัติศาสตร์ว่า “ประวัติศาสตร์ คือ การไต่สวนเข้าไปให้ความรู้จริงถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์ทำ คิด หวัง และรู้สึก ฉะนั้นประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับสังคมมนุษย์การเปลี่ยนแปลงของสังคม ความคิดที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ในสังคม และสภาพเหตุการณ์ที่ส่งเสริมหรือขัดขวางวิวัฒนาการของสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง วิชาประวัติศาสตร์มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของสังคมมนุษย์ทุกแง่มุม”

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2555, หน้า 20) ได้ให้ความหมายว่าประวัติศาสตร์ คือ “การศึกษาความเป็นมาของมนุษยชาติหรือสังคมใดสังคมหนึ่งตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน ถึงอนาคตโดยอาศัยวิธีการที่รู้จักกันดีว่าวิธีของประวัติศาสตร์ (Historical method)

ลีโอ ตอลสตอย (2519, หน้า 2) กล่าวว่า ประวัติศาสตร์คือเรื่องราวของชีวิตของประเทศชาติและมนุษยชาติ ซึ่งจะมองโดยตรงและสรุปรวมเป็นคำพูดได้ว่า การบรรยายชีวิตของผู้คนเพียงกลุ่มเดียว โดยมีได้รวมถึงมนุษยชาตินั้น ดูจะเป็นไปไม่ได้

สมศักดิ์ ชูโต (2519 อ้างถึงใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2518, หน้า 19) อธิบายว่า วิชาประวัติศาสตร์พยายามที่จะบันทึกและทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลกอันเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ทุกด้าน

โรเบิร์ต วี. แดเนียลส์ (2520, หน้า 1) ย้ำว่า ประวัติศาสตร์คือความทรงจำว่าด้วยประสบการณ์ของมนุษย์ ซึ่งถ้าหากถูกลืมหรือลบลาย ก็เท่ากับว่าเราได้ยุติแนวทางอันบ่งชี้ว่าเราคือมนุษย์ หากไม่มีประวัติศาสตร์เสียแล้ว เราจะไม่รู้เลยว่าเราคือใคร เป็นมาอย่างไร เหมือนคนเคราะห์ร้ายตกอยู่ในภาวะมึนงง เสาะหาเอกลักษณ์ของเราอยู่ท่ามกลางความมืด

สรุปได้ว่า ประวัติศาสตร์นั้นมีความหมายกว้างๆ 2 ประการคือ 1) หมายถึงทุกสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตแห่งมนุษยชาติ 2) หมายถึงการบันทึกเรื่องราว การศึกษาค้นคว้า การตรวจสอบ พิจารณา ไตร่ตรอง หรือวินิจฉัยเรื่องราวของการกระทำของมนุษย์ในอดีตโดยอาศัยหลักฐานที่ยังตกค้างมาจนปัจจุบัน

และเมื่อเรศึกษาค้นคว้าแล้ว นอกจากจะทำให้ทราบความสำคัญของเรื่องๆ นั้นแล้ว เรายังได้รู้ถึงบริบทต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องๆ นั้นด้วย การศึกษาประวัติศาสตร์ก็มีหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น ศึกษาจากตำราเก่าๆ ที่บุคคลสำคัญๆ ได้จดบันทึกไว้ นอกจากนี้ก็ยังมีการศึกษาจากวัตถุต่างๆ โดยการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อจะได้ทราบถึงช่วงเวลาของวัตถุนั้นๆ ว่า มีอายุประมาณเท่าใด หรือผ่านมานานเท่าใดแล้ว การศึกษาประวัติศาสตร์นั้นยังเป็นการให้รู้ลึกถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี วิธีปฏิบัติต่างๆ ทำให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการด้วย โดยเฉพาะวัดพระเชตุพนวิมล

มังคลาราม ที่เป็นวัดที่มีประวัติศาสตร์อันเก่าแก่ และนำศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก ด้วยเหตุที่ว่า ยุคต้นของกรุงรัตนโกสินทร์นั้น จะมีการบันทึกเป็นลายอักษรลงแผ่นศิลา และเขียนภาพวาดเล่าเรื่องราวต่างๆ ไว้ที่ฝาผนังตามสถานที่ต่างๆ ของวัด เมื่อเวลาผ่านไปก็เลยกลายเป็นอดีตให้ลูกหลานได้ศึกษาประวัติศาสตร์กันต่อไป

นโยบายประเทศไทย 4.0

“ประเทศไทย 4.0” เป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย หรือโมเดลพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาล ภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี และหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่เข้ามาบริหารประเทศบนวิสัยทัศน์ที่ว่า “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ที่มีภารกิจสำคัญในการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศด้านต่างๆ เพื่อปรับแก้ จัดระบบ ปรับทิศทาง และสร้างหนทางพัฒนาประเทศให้เจริญสามารถรับมือกับโอกาสและภัยคุกคามแบบใหม่ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รุนแรงในศตวรรษที่ 21 ได้ (บวร เทศารินทร์, 2560, หน้า 10)

“ประเทศไทย 4.0” ก่อนจะมาถึงประเทศไทย 4.0 ประเทศไทยก็ผ่านการพัฒนามาเป็นลำดับขั้นอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่ “ประเทศไทย 1.0” การดำรงอยู่และพัฒนาประเทศเน้นการเกษตรเป็นหลัก เช่น ผลิตและขาย พืชไร่ พืชสวน หมู หมา กา ไข่ เป็นต้น

“ประเทศไทย 2.0” นอกจากเกษตรกรรมแล้วก็เน้นไปทางอุตสาหกรรมแต่เป็นอุตสาหกรรมเบา เช่น การผลิตและขายรองเท้า เครื่องหนัง เครื่องดื่ม เครื่องประดับ เครื่องเขียน กระเป๋า เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น

“ประเทศไทย 3.0” ซึ่งเป็นยุคปัจจุบัน เน้นหนักไปทางอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก เช่น การผลิตและขาย ส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ กลั่นน้ำมัน แยกก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ เป็นต้น ประเทศไทยในยุค 1.0 2.0 และ 3.0 รายได้ประเทศยังอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งประเทศจะอยู่อย่างนี้ไม่ได้ ต้องรีบพัฒนาเศรษฐกิจสร้างประเทศ เพราะ Thailand 3.0 ที่เราเป็นกันมาตลอดจนถึงทุกวันนี้ มันทำให้รายได้ประเทศอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น เราไม่สามารถขยับหนีไปจากจุดนี้ได้สักที เมื่อ 50 ปีก่อน ช่วง พ.ศ. 2500-2536 เศรษฐกิจของไทยเรามีการเติบโตอย่างมากถึงระดับ 7-8% ต่อปี แต่หลังจาก พ.ศ. 2537 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เศรษฐกิจไทยเติบโตขึ้นเพียง 3-4% ต่อปีเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีเรื่องของ “ความเหลื่อมล้ำด้านความร่ำรวย” อีกต่างหาก และสุดท้ายก็เรื่องของ “ความไม่สมดุลในการพัฒนา” ซึ่งเรื่องพวกนี้แหละที่ทำให้รัฐบาลต้องหันมาใส่ใจ เร่งพัฒนาปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจกันยกใหญ่ เพื่อให้เราก้าวข้ามจาก Thailand 3.0 ไปสู่ Thailand 4.0 ให้ได้ใน 3-5 ปีนี้

จึงเป็นเหตุให้นำไปสู่ยุคที่สี่ เรียกว่า “ประเทศไทย 4.0” กำหนดแนวทางพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศเศรษฐกิจใหม่ ประเทศและประชากรมีรายได้สูง โดยวางเป้าหมายให้เกิดผลการพัฒนาภายใน 5-6 ปีนี้คล้ายๆ กับการวางภาพอนาคตทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนของประเทศที่พัฒนา เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ อินเดีย หรือประเทศเกาหลีใต้ ที่วางโมเดลเศรษฐกิจในชื่อ “Creative economy” (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2560, หน้า 20)

แผนพัฒนาประเทศไทย 4.0

เพื่อให้เกิดผลจริงต้องมีการพัฒนาวิทยาการ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการวิจัยและพัฒนา แล้วต่อยอดในกลุ่มเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเป้าหมาย ดังนี้

1. กลุ่มอาหาร เกษตร และเทคโนโลยีชีวภาพ เช่น สร้างเส้นทางธุรกิจใหม่ (New startups) ด้านเทคโนโลยีการเกษตร เทคโนโลยีอาหาร เป็นต้น
2. กลุ่มสาธารณสุข สุขภาพ และเทคโนโลยีทางการแพทย์ เช่น พัฒนาเทคโนโลยีสุขภาพ เทคโนโลยีการแพทย์ สปา เป็นต้น
3. กลุ่มเครื่องมือ อุปกรณ์อัจฉริยะ หุ่นยนต์ และระบบเครื่องกลที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ ควบคุม เช่น เทคโนโลยีหุ่นยนต์ เป็นต้น
4. กลุ่มดิจิทัล เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่เชื่อมต่อและบังคับอุปกรณ์ต่างๆ ปัญญาประดิษฐ์ และเทคโนโลยีสมองกลฝังตัว เช่น เทคโนโลยีด้านการเงิน อุปกรณ์เชื่อมต่อออนไลน์โดยไม่ต้องใช้คน เทคโนโลยีการศึกษาอี-มาร์เก็ตเพลส อี-คอมเมิร์ซ เป็นต้น
5. กลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และบริการที่มีมูลค่าสูง เช่น เทคโนโลยีการออกแบบ ธุรกิจไลฟ์สไตล์ เทคโนโลยีการท่องเที่ยว การเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ เป็นต้น

แนวทางพัฒนาแผนพัฒนาประเทศไทย 4.0

การพัฒนาประเทศไทยภายใต้โมเดล “ประเทศไทย 4.0” จะสำเร็จใช้แนวทาง “สานพลังประชารัฐ” เป็นตัวการขับเคลื่อน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ภาคการเงินการธนาคาร ภาคประชาชนภาคสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยต่างๆ ร่วมกันระดมความคิด ผนึกกำลังกันขับเคลื่อนผ่านโครงการ บันทึกความร่วมมือ กิจกรรม หรืองานวิจัยต่างๆ โดยการดำเนินงานของ “ประชารัฐ” กลุ่มต่างๆ อันได้แก่

กลุ่มที่ 1 การยกระดับนวัตกรรมและผลิตภัณฑ์การปรับแก้กฎหมายและกลไกภาครัฐ พัฒนาคัลเลคเตอร์ภาคอุตสาหกรรมแห่งอนาคต และการดึงดูดการลงทุน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

กลุ่มที่ 2 การพัฒนาการเกษตรสมัยใหม่และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ

กลุ่มที่ 3 การส่งเสริมการท่องเที่ยวและไมล์ การสร้างรายได้ และการกระตุ้นการใช้จ่ายภาครัฐ

กลุ่มที่ 4 การศึกษาพื้นฐานและพัฒนาผู้นำ (โรงเรียนประชารัฐ) รวมทั้งการยกระดับคุณภาพวิชาชีพ

กลุ่มที่ 5 การส่งเสริมการส่งออกและการลงทุนในต่างประเทศ รวมทั้งการส่งเสริมกลุ่ม SMEs และผู้ประกอบการใหม่ (Start up) ซึ่งแต่ละกลุ่มกำลังวางระบบและกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนนโยบายอย่างเข้มข้น (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2560, หน้า 23)

Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน

ตอนที่ 1 : โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน

- กลไกขับเคลื่อนประเทศชุดใหม่ ภายใต้ Thailand 4.0
- เป้าหมาย Thailand 4.0

ตอนที่ 2 : หัววาระในการขับเคลื่อน Thailand 4.0

- วาระที่ 1 : การเตรียม คนไทย 4.0 เพื่อก้าวสู่โลกที่หนึ่ง
- วาระที่ 2 : พัฒนาคัลล์เตอร์เทคโนโลยีและอุตสาหกรรมแห่งอนาคต
- วาระที่ 3 : การบ่มเพาะผู้ประกอบการและพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจที่ขับเคลื่อน

ด้วยนวัตกรรม

- วาระที่ 4 : การเสริมความเข้มแข็งของเศรษฐกิจภายในประเทศผ่านกลไกของ 18 กลุ่มจังหวัดและ 77 จังหวัด

- วาระที่ 5 : บูรณาการอาเซียน เชื่อมประเทศไทยสู่ประชาคมโลก

ตอนที่ 3 : การปฏิรูประบบวิจัยเพื่อก้าวสู่ Thailand 4.0

ตอนที่ 4 : การปรับเปลี่ยนกลไกภาครัฐเพื่อรองรับ Thailand 4.0

ตอนที่ 5 : ระบบการบริหารจัดการการขับเคลื่อน Thailand

โมเดล ประเทศไทย 4.0

Thailand 4.0 เป็นโมเดลเศรษฐกิจที่จะนำพาประเทศไทยให้หลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลาง กับดักความเหลื่อมล้ำ และกับดักความไม่สมดุล พร้อมๆ กับเปลี่ยนผ่านประเทศไทยไปสู่ ประเทศในโลกรุ่นที่หนึ่ง ที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ในบริบทของโลกรุ่นยุค The Fourth industrial revolution อย่างเป็นทางการตามแนวทางที่แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีได้วางไว้ ด้วยการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน ควบคู่ไปกับการเชื่อมโยงกับประชาคมโลก ตามแนวคิด “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยขับเคลื่อนผ่านกลไก “ประชารัฐ” ประกอบด้วย (กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา, 2559, หน้า 8-9)

(1) อยู่ใน “สังคมไทย 4.0” ที่เป็นสังคมที่มีความหวัง (Hope) เป็นสังคมที่เปี่ยมสุข (Happiness) และเป็นสังคมที่มีความสมานฉันท์ (Harmony) เป็นสังคมที่มีความพอเพียง โดยมีคนชนชั้นกลางเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เกิดความเท่าเทียมในสังคม ความเหลื่อมล้ำอยู่ในระดับต่ำ มีสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่ดี

(2) เป็นคนไทย 4.0 ที่ได้รับโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพดี และได้รับสวัสดิการทางสังคมที่เหมาะสมตลอดช่วงชีวิต เป็นคนทันสมัย ทันเทคโนโลยี สามารถอยู่บนเวทีโลกได้อย่างภาคภูมิใจ และสามารถมีส่วนร่วมกับนานาชาติเพื่อทำให้โลกดีขึ้น น่ายุติ

(3) เป็นเกษตรกร 4.0 ที่หลุดพ้นจากกับดักความยากจน โดยผันตัวเองจากเกษตรกรผู้ผลิตมาเป็นผู้ประกอบการทางการเกษตรสมัยใหม่ (Smart farmers) มีการบริหารจัดการที่ดี มีต้นทุนการผลิตต่ำ สามารถเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการเกษตรจากการแปรรูป

(4) เป็น SME 4.0 ที่สามารถสร้างหรือใช้นวัตกรรม เทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ ในการสร้างมูลค่าในสินค้าและบริการ มีความสามารถทางการค้าขาย สามารถเข้าถึงตลาดในประเทศ ตลาดอาเซียน และตลาดโลก ทำให้มีรายได้สูงขึ้น มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น และมีอนาคตที่สดใส

(5) เกิดจังหวัด 4.0 ที่มีการกระจายความเจริญทั่วประเทศ เศรษฐกิจขยายตัว สามารถทำงานในถิ่นฐานบ้านเกิดได้ โดยไม่จำเป็นต้องเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร หรือเมืองใหญ่ เนื่องจากมีช่องทาง โอกาส และงานที่ดีกระจายอยู่ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ

เป้าหมายนโยบายประเทศไทย 4.0

นโยบายประเทศไทย 4.0 กำหนดเป้าหมายครอบคลุมใน 4 มิติ คือ

(1) ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ เป็น “ระบบเศรษฐกิจที่เน้นการสร้างมูลค่า” (Value-based economy) ที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์

- พ้นจากการเป็นประเทศรายได้ปานกลาง โดยมีรายได้ต่อหัวประชากรที่เพิ่มขึ้นจาก 5,410 ดอลลาร์สหรัฐในปี พ.ศ. 2557 เป็น 15,000 ดอลลาร์สหรัฐในปี พ.ศ. 2575

- อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจจากระดับร้อยละ 3-4 เป็นร้อยละ 5-6 ตามศักยภาพที่ควรจะเป็นของประเทศภายใน 5 ปี

- การเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) จากร้อยละ 1.3 ในปี พ.ศ. 2556 เป็นมากกว่าร้อยละ 5 ต่อปีอย่างต่อเนื่องภายใน 10 ปี

- ผลักดันให้ประเทศไทยเป็น Trading & Service Nation ในระดับภูมิภาคภายใน 10 ปี

- ผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางตลาดทุนของ ASEAN ภายใน 10 ปี

- มี 5 บริษัทข้ามชาติระดับโลกสัญชาติไทย ภายใน 10 ปี

- มีความง่ายในการประกอบธุรกิจอยู่ใน 10 ลำดับแรกของโลก ภายใน 10 ปี

- เพิ่มระดับการวิจัยและพัฒนา จากร้อยละ 0.25 GDP ในปี พ.ศ. 2553 เป็นร้อยละ 4.0 (เทียบเท่าประเทศเกาหลีใต้)

- สร้างโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาให้แข็งแกร่งภายใน 5 ปี เพื่อปรับเปลี่ยนสัดส่วนการพัฒนาเทคโนโลยีของตนเองต่อการพึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอก จาก 10:90 ในปัจจุบัน เป็น 30:70 ภายใน 10 ปี และปรับขึ้นเป็น 60:40 ภายใน 20 ปี

(2) ความอยู่ดีมีสุขทางสังคม เป็น “สังคมที่ไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง” (Inclusive society) ด้วยการเติมเต็มศักยภาพของผู้คนในสังคม เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และพื้นฐานความมั่นคงและความเป็นปึกแผ่นของคนในสังคม ให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง

- ระดับความเหลื่อมล้ำในสังคม (วัดผลจาก Gini coefficient) จาก 0.465 ในปี พ.ศ. 2556 เป็น 0.2-0.4 ตามมาตรฐาน OECD ภายในปี พ.ศ. 2575

- ปรับเปลี่ยนสู่ระบบสวัสดิการสังคมอย่างสมบูรณ์ ภายใน 20 ปี

- เปลี่ยนเกษตรกรให้เป็น Smart farmer จำนวน 20,000 ครัวเรือน ภายใน 5 ปี และ 100,000 ครัวเรือน ภายใน 10 ปี

- ยกระดับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ให้เป็น Smart SME จำนวน 100,000 สถานประกอบการ ภายใน 5 ปี และเพิ่มเป็น 500,000 ราย ภายใน 10 ปี

- พัฒนาวิสาหกิจชุมชนและต่อยอดด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม และสามารถเข้าสู่ตลาดได้ตามแนวทางประชารัฐจำนวน 20,000 ราย ภายใน 5 ปี และเพิ่มเป็น 100,000 ราย ภายใน 10 ปี

(3) การยกระดับคุณค่ามนุษย์ ด้วยการพัฒนาคนไทยให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์ในศตวรรษที่ 21” ควบคู่ไปกับการเป็น “คนไทย 4.0 ในโลกที่หนึ่ง”

- PISA score จากลำดับที่ 47 จาก 76 ประเทศ เป็น 1 ใน 20 ประเทศแรกภายใน 20 ปี

- ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (HDI) จาก 0.722 (ในปี พ.ศ. 2556) หรืออันดับที่ 89 เป็น 0.80 (กลุ่ม Very high human development) หรือ 50 อันดับแรก ภายใน 10 ปี
- ยกระดับคุณภาพฝีมือแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการและทิศทางการพัฒนาของประเทศ จำนวน 500,000 คน ภายใน 5 ปี
- มหาวิทยาลัยไทยติด 100 อันดับแรกของโลก จำนวน 5 สถาบัน ภายใน 20 ปี
- นักวิทยาศาสตร์ไทยได้รับรางวัล Noble prize อย่างน้อย 1 ท่านภายใน 20 ปี

(4) การรักษาสีงแวดล้อม มี “ระบบเศรษฐกิจที่สามารถปรับสภาพตามภูมิอากาศ” ควบคู่ไปกับการเป็น “สังคมคาร์บอนต่ำ” อย่างเต็มรูปแบบ

- มี 10 เมืองที่น่าอยู่ของโลก ภายใน 5 ปี
- มี 5 เมืองอัจฉริยะ เต็มรูปแบบ ภายใน 10 ปี (กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา, 2559, หน้า 15-16)

จากเป้าหมายทั้ง 5 ด้านของนโยบายประเทศไทย 4.0 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวิมลมังคลาราม ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของประเทศไทย มีนักท่องเที่ยวมากมายจากทั่วโลกเข้ามาเยี่ยมชม เป็นส่วนสำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย ดังนั้นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจึงจัดอยู่ในเป้าหมายประเทศไทย 4.0 ในกลุ่มที่ 5 คือกลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และบริการที่มีมูลค่าสูง เช่น เทคโนโลยีการออกแบบ ธุรกิจไลฟ์สไตล์ เทคโนโลยีการท่องเที่ยว การเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ เป็นต้น ซึ่งในแผนจะต้องใช้ Service design ในการสร้างมูลค่า (Creative & culture-high value services) ซึ่งกำหนดให้ 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

(1) **วิสัยทัศน์** ผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางด้านความคิดสร้างสรรค์ (Creative hub) ของอาเซียนภายใน 10 ปี

(2) **เป้าหมายการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ** มูลค่าตลาด 5 ปี 500,000 ล้านบาท 10 ปี 2,000,000 ล้านบาท 15 ปี 5,000,000 ล้านบาท 20 ปี 10,000,000 ล้านบาท

(3) **กลไกการขับเคลื่อน** ภารกิจของกลุ่มคลัสเตอร์อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และธุรกิจบริการที่มีมูลค่าสูง คือการขับเคลื่อนที่ใช้พื้นฐานของสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ร่วมกับการความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม และเทคโนโลยี ในการสร้างมูลค่าเพิ่มในเชิงพาณิชย์ให้มากขึ้น กลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และวัฒนธรรม จะประกอบด้วยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านความคิดสร้างสรรค์ การสร้างระบบนิเวศน์ (Ecosystem) การกำหนดมาตรฐานและมาตรการสนับสนุนการพัฒนาแพลตฟอร์มใหม่ๆ ที่ช่วยยกระดับขีดความสามารถทางนวัตกรรม (Innovation capability) ของผู้ประกอบการ การสร้างเครือข่ายผู้ประกอบการทางนวัตกรรม

(4) **Roadmap** และกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และวัฒนธรรมจะเริ่มจากการแปลงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย หรือ ดีเอ็นเอของประเทศไทย (Thai DNA) อันประกอบไปด้วย 1) Fun 2) Flexible 3) Flavoring 4) Fulfilling และ 5) Friendly ออกมาเป็นมูลค่าเชิงเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม

แผนการพัฒนาระยะเร่งด่วน 3-6 เดือน

จัดตั้งคณะกรรมการนโยบายระดับชาติ จัดตั้ง “คณะกรรมการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์” ขึ้น เพื่อกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และมาตรการในการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์และวัฒนธรรม การจัดตั้งหน่วยงานรับผิดชอบหลักในกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดทำแผนยุทธศาสตร์ พัฒนาศักยภาพบุคลากรสร้างสรรค์ การพัฒนาองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้สร้างสรรค์ พร้อมทั้งทำหน้าที่เชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

แผนการพัฒนาระยะสั้น 6 เดือน – 1 ปี

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านความคิดสร้างสรรค์ ประกอบด้วย

- สร้างจิตสำนึกและส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของความคิดสร้างสรรค์ และทรัพย์สินทางปัญญา

- พัฒนาองค์ความรู้ด้านความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาแหล่งเรียนรู้สร้างสรรค์ที่ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แนวใหม่ โดยเป็นศูนย์บ่มเพาะผู้ประกอบการ และบุคลากรสร้างสรรค์ ที่มีหลักสูตรฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ระบบพี่เลี้ยง และการให้คำปรึกษา ในสาขาต่างๆ

- ร่วมกับภาคการศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนในสาขาที่สอดคล้องกับแนวโน้มความต้องการของตลาดแรงงานและภาคธุรกิจ

การสร้างระบบนิเวศน์ (Ecosystem) ที่เหมาะสม ประกอบด้วย

- พัฒนาย่านสร้างสรรค์ (Creative district) ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค พร้อมทั้งจัดกิจกรรมต่างๆ กับชุมชนและธุรกิจในพื้นที่

- สร้างพื้นที่หรือแพลตฟอร์มการจัดแสดงผลงานรูปแบบต่างๆ ทั้งการจัดแสดงผลงานจริง และในรูปแบบเสมือนจริง

- พัฒนาและปรับปรุงหน่วยบ่มเพาะ เพื่อส่งเสริมธุรกิจ Creative-based startups การเชื่อมโยงงานวิจัยสู่ธุรกิจ รวมถึงการสร้างโอกาสในการพัฒนาและเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งในและต่างประเทศ

แผนการพัฒนาระยะกลาง 2-5 ปี

จัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์รายสาขา

พัฒนามาตรฐานวิชาชีพสร้างสรรค์ สारววจและจัดเก็บสถิติของอาชีพ/แรงงาน/ธุรกิจ (Skill mapping) ให้ครบทุกสาขาอาชีพในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ รวมถึงพัฒนาระบบการติดตามความเคลื่อนไหวของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในรูปแบบของดัชนีชี้วัด (Creativity index)

จัดทำหลักสูตรเพื่อปลูกฝังการเรียนรู้และความเข้าใจ เรื่อง การออกแบบและความคิดสร้างสรรค์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงระดับมัธยมศึกษา เช่นเดียวกับการปลูกฝังด้านศิลปะ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อคุณค่าของสร้างสรรค์ การออกแบบ เทคโนโลยีดิจิทัลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิต

วางระบบโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญา ทั้งกายภาพและดิจิทัล โดยพัฒนาระบบองค์ความรู้กลางแห่งชาติ รวมถึงการพัฒนาระบบพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้สร้างสรรค์ ให้เกิดเป็นแหล่งบ่มเพาะความรู้ที่เข้าถึงได้ง่ายและทั่วถึง พร้อมทั้งเป็นแหล่งการเรียนรู้สำคัญในการพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชน และพัฒนาธุรกิจ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จัดทำบัญชีสินทรัพย์ทางปัญญาของประเทศไทย (IP mapping) โดยการจัดทำฐานข้อมูล “ทรัพยากรความเป็นไทย” ทั่วประเทศ โดยแบ่งเป็นสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม (อาหารไทย ประเพณี ฯลฯ) สินทรัพย์ทางความคิดสร้างสรรค์ (งานออกแบบ สถาปัตยกรรม ฯลฯ) และความหลากหลายทางชีวภาพ (พืชพันธุ์ทางเกษตร แหล่งกำเนิดสินค้า ฯลฯ) และขึ้นทะเบียน/จดทรัพย์สินทางปัญญา ในระดับสากล

พัฒนาเมืองสร้างสรรค์ (Creative city) โดยขยายผลโครงการย่านสร้างสรรค์ (Creative district) ต้นแบบ ไปปรับใช้ให้เกิดการพัฒนาให้ครอบคลุมพื้นที่ส่วนต่างๆ ในส่วนภูมิภาคให้ครบทั้ง 4 ภูมิภาค

ผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง แหล่งผลิต และรวบรวมของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และวัฒนธรรมของเอเชีย

กรอบยุทธศาสตร์ National Brainpower Development

กลุ่มที่ 5 สร้างสรรค์และวัฒนธรรม ใช้ความรู้ด้านการบริการเพิ่มมูลค่า (Creative & Culture-high value services)

ตารางที่ 2.2 กรอบยุทธศาสตร์

สาขา	5 ปี	10 ปี	15 ปี	20 ปี
Cultural Designer	10,000	30,000	50,000	100,000
Fashion Designer	10,000	30,000	50,000	100,000
Graphic Designer	30,000	700,000	100,000	200,000
Industrial Designer	20,000	40,000	80,000	100,000
Universal Designer	10,000	30,000	50,000	100,000
Travel Technology	10,000	50,000	80,000	120,000

ประวัติศาสตร์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามตามประวัติสร้างมาตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยา แต่ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการสร้าง เดิมเรียกว่า "วัดโพธาราม" หรือ "วัดโพธิ์" ได้ถูกยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงในสมัยกรุงธนบุรี ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาวัดนี้ใหม่ในปี พ.ศ. 2331 โดยทรงสร้างพระอุโบสถ พระระเบียง พระวิหาร ตลอดจนบูรณะของเดิม เมื่อแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2344 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า "วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส" เป็นวัดประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

นับจากนั้นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้โปรดเกล้าฯ ให้จารึกสรรพตำราต่างๆ ลงบนแผ่นหินอ่อนประดิษฐ์ไว้ตามศาลารายต่างๆ ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แก้อัสนีนาถพระอารามว่า "วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราช"

วรมหาวิหาร" และภายในพระอารามยังได้เคยใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีราชาภิเษกของ พระบาทสมเด็จพระนโรดม บรมรามเทวาวตาร โดยนิตินัย ก่อนที่จะมีพิธีราชาภิเษกอีกครั้งที่ กรุงพนมเปญ โดยพลตินัย

พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ทรงถือว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นพระ อารามหลวงที่มีความสำคัญมาก และทรงถือเป็นพระราชประเพณี ที่จะทรงบูรณะซ่อมแซมวัดนี้ทุก รัชกาล นอกจากนี้ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามยังเป็นเสมือนมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย เพราะ เป็นแหล่งรวบรวมวิชาความรู้ด้านต่างๆ ทั้งประวัติศาสตร์ วรรณกรรม และการแพทย์

นามวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้ ปรากฏในประกาศรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2411 ว่า "วัดนี้แม้จะมีนามพระราชทานมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 แต่ชื่อพระราชทานมี ผู้เรียกแต่อยู่ในพระราชวัง คนยังเรียกว่าวัดโพธิ์กันทั้งแผ่นดิน" และมีพระราชดำริว่า "ชื่อพระราชทาน เป็นชื่อตั้งไม่ปิดไม่แน่นจะคิดแปลงใหม่เห็นจะไม่ชนะ"

1. สถานที่สำคัญภายในวัด

1.1 พระวิหารพระพุทธไสยาส หรือวิหารพระนอนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือใน เขตพุทธาวาส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้าง พระพุทธไสยาส ขึ้นคราวบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ.2375 นอกจากพระวิหารจะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธไสยาสแล้ว ยังมีจิตรกรรมฝาผนังที่บันทึกรรพวิชา รายน้อมรอบตัวพระวิหารตามแบบไทยประเพณี

จิตรกรรมในพระวิหารพระพุทธไสยาสมีสรรพวิชาความรู้ดังต่อไปนี้

1) ผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตู ที่เรียกว่า "ห้อง" มี 32 ห้องเขียนภาพเรื่อง เอตทัคคะในพระพุทธศาสนาต่อจากเรื่องเขียนในพระอุโบสถตามจารึกที่ติดบอกไว้ (ได้หลุดหายไปบ้าง) ได้แก่เรื่อง พระสาวิกาเอตทัคคะ ที่เป็นภิกษุณี 13 องค์ อุบาสกเอตทัคคะ 10 คนและอุบาสิกา เอตทัคคะ 10 คน

2) ผนังเหนือบานประตูและหน้าต่าง เขียนเรื่องมหาวงศ์ พงศาวดารลังกาทวีป คือ ประวัติราชวงศ์ และพระพุทธศาสนาในลังกา ตั้งแต่ต้นเรื่องกำเนิดพระเจ้าสีหพาหุ จนถึงพระเจ้าอภัย ทุภฏคามินีรบชนะทมิฬได้ครอบกรุงอนูราชปุระ

3) คอสอง เขียนเรื่องสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และการรบระหว่างเทวดาและ อสูร เรียกว่า เทวสุรสงคราม

4) บานประตู ด้านนอกเขียนลายรดน้ำลายผูกอาวูช เป็นภาพเครื่องศัสตราวุธโบราณ ด้านในสีน้ำมันพื้นสีแดงเป็นรูปพระยานาคราช

5) บานหน้าต่าง ด้านนอกเขียนลายรดน้ำ เป็นภาพเครื่องศัสตราวุธโบราณ ด้านใน เขียนภาพสีน้ำมันลายดอกพุดตานก้านแย่ง

6) พื้นในส่วนบนและส่วนล่างของบานประตูและบานหน้าต่างด้านนอก เป็นภาพ เบ็ดเตล็ด ตอนบนส่วนหนึ่งเป็นภาพตำราดาว คือ กลุ่มดาวนักษัตรประจำเดือนทางสุริยคติ (เหมือนกับภาพเขียนในหอไตรกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส) ภาพนิทานชาดกและวรรณคดีไทย เช่นเดียวกับตอนล่าง เช่นเรื่อง รามเกียรติ์พระสุธน-มโนรา พระลอ ไกรทอง กากี และ เรื่องในคัมภีร์ มหาวงศ์ บางตอน ฯลฯ

1.2 พระอุโบสถ

พระอุโบสถ ตามคติความเชื่อของพุทธศาสนิกชน เขตวิสุงคามสีมา หรือพระอุโบสถ เป็นพุทธศาสนสถานที่สำคัญที่สุด โดยสร้างสมัยรัชกาลที่ 1 ตามแบบศิลปะอยุธยาตอนปลาย และขยายใหญ่ขึ้นเท่าที่เห็นในสมัยรัชกาลที่ 3 ชุ่มจรณ์มประจำประตูหน้าต่างฉล็ก (สลัก) ด้วย ไม้แก่น ยอดเป็นทรงมงกุฎลงรักปิดทอง ประดับกระຈก บานประตูพระอุโบสถ ด้านนอกลายประดับมุก เป็นลายภาพเรื่อง รามเกียรติ์ ด้านในเขียนลายรดน้ำรูปพืดยศพระราชาคณะ พระครูสัญญาบัตร ฐานานุกรมเปรียญทั้งฝ่ายคามวาสีและอรัญวาสีในกรุงและหัวเมือง

พระประธาน เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ นามว่า พระพุทธเทวปฏิมากร ที่ฐานชุกชีก่อไว้ 3 ชั้น ชั้นที่ 1 บรรจุพระบรมอัฐิและพระราชศรีรังครักษ์กาลที่ 1 ไว้ ชั้นที่ 2 ประดิษฐานรูปพระอัครสาวกทั้งสององค์ฐานชุกชี ชั้นล่างสุดประดิษฐาน พระมหาสาวก 8 องค์ (พระอรหันต์ 8 ทิศ)

จิตรกรรมประดับผนังพระอุโบสถเหนือต่างขึ้นไปเขียนเรื่องมหโสถบัณฑิต (มหาบัณฑิตแห่งมิลินทร) คอสองในประธานทั้งสองข้างเขียนเรื่องเมืองสุวรรณคั้งจาคมหาราช ผนังประตูหน้าต่างเขียนเรื่องพระสาวกเอตทัคคะ 41 องค์บานหน้าต่างด้านในเขียนลายรดน้ำเป็นรูปตราประจำตำแหน่งเจ้าคณะสงฆ์ใน กรุงและหัวเมือง สมัยรัชกาลที่ 3 ด้านนอกแกะสลักเป็นลายแก้ว ชิงดวง

1.3 กำแพงแก้ว

กำแพงแก้วนั้นมิได้สร้างด้วยแก้ว เป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อกำหนดเขตพัทธสีมาและกั้นพุทธสถานที่สำคัญโดยเฉพาะพระอุโบสถที่ถือว่ามีความสำคัญที่สุดของวัด กำแพงแก้วล้อมลานพระอุโบสถ มีชุ่มประตู 8 ชุ่มและพัทธสีมา 8 ชุ่ม ทำแปลกจากเดิม กำแพงแก้วด้านนอกประดับศิลาลายฉล็ก (สลัก) เป็นรูปภูเขา ต้นไม้ และรูปสัตว์ต่างๆ ชุ่มประตูทางเข้า 8 ชุ่ม (ประตูทรงมงคล) สร้างด้วยหินแกรนิตแกะสลักมีรูปหล่อสงแปลงเนื้อสำริดประตุละหนึ่งคู่

ผนังกระหว่างเสาเฉลียงพระอุโบสถด้านนอกประดับศิลาจำหลักภาพเรื่องรามเกียรติ์ 152 ภาพ มีโคลงจารึกบอกเนื้อเรื่องติดไว้ ภาพสลักศิลาเหล่านี้มาจากภาพหนังใหญ่ รัชกาลที่ 3 มีพระราชปรารภว่า “หนังใหญ่เป็นการเล่่มมหรสพของไทยมาแต่อยุธยาตอนต้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การเล่่มหนังใหญ่ต้องใช้ศิลปะชั้นสูงหลายด้าน เพราะเหตุนี้การเล่่มหนังใหญ่จึงเป็นของเล่่มให้ตีได้ยาก นับวันแต่จะเล่่มโทรมลงไป เพื่อให้อนุชนได้ชมภาพตัวหนังดังกล่าว จึงให้เอาตัวหนังใหญ่มาแกะลงบนแผ่นศิลาให้เหมือนหนังฉลุทุกส่วนติดไว้ให้ชม ท่านจะเห็นฝีมือลวดลายจำหลักเหล่านี้ละเอียดประณีตวิจิตรงดงามยิ่งนัก”

มีผู้สนใจงานศิลปะมาขอลอกภาพกันมาก ภาพรามเกียรติ์เหล่านี้เคยเป็นสินค้าของที่ระลึกสัญลักษณ์ของวัดโพธิ์ ต่อมาแรงกดลอกลายภาพซ้ำๆนับแรมปีทำให้ลวดลายจางลง จึงมีประกาศห้ามลอกลายภาพกัน

1.4 พระมหาสถูป

สถูปหรือพระปรางค์ เป็นพุทธสถานที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุสิ่งของที่ควรบูชาไว้ภายใน มหาสถูปจึงเป็นสถูปองค์ใหญ่ ประดิษฐานอยู่มุมลานพระอุโบสถชั้นนอกทั้ง 4 ด้าน 4 องค์ พระปรางค์แบบนี้มีชื่อเรียกเฉพาะว่า “พระอักษิย์เจดีย์” บุด้วยหินอ่อนมีเทวรูป ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่หล่อด้วยดีบุกลงรักปิดทองประดับกระຈกประจำทั้งสี่ทิศขององค์พระปรางค์

องค์ที่ประดิษฐานด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือด้านหน้าพระอุโบสถนามว่า “พระพุทธมิ่งมงคลกายพินธนามหาสฤป”

ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้นามว่า “พระพุทธธรรมจักรบัวตนะปาทุคามหาสฤป”

ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้หลังพระอุโบสถนามว่า “พระพุทธวิไณยปิฎกะสุจิฆรามหาสฤป”

และด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือนามว่า “พระพุทธอภิธรรมธะวาลีปริกขารมมหาสฤป”

1.5 พระวิหารทิศ

พระวิหารทิศนั้น เชื่อมต่อกับพระระเบียงอยู่รอบพระอุโบสถทั้งสี่ทิศ คือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือและทิศใต้ แต่ละหลังอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญมาประดิษฐานไว้ เป็นพระพุทธรูปปฏิมาประธาน

พระวิหารทิศตะวันออกประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยนามว่า “พระเจ้าตรัส ในควงไม้พระมหาโพธิ์” (พระพุทธเจ้าตรัสรู้ประทับใต้ต้นโพธิ์) ต่อมารัชกาลที่ 4 ถวายพระนามใหม่ว่า “พระพุทธมารวิชัย อภัยปรัภักษัธครพฤกษโโพธิภริมย์ อภิสมพุทธบพิตร” मुखหลังประดิษฐาน พระพุทธรูปยืนสูง 10 เมตร หล่อด้วยสำริดอัญเชิญมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์กรุงเก่ามีนามว่า “พระพุทธโลกนาถศาสดาจารย์” และมีแผ่นศิลาจารึกการสถาปนาวัดโพธิ์ที่ผนังด้านตะวันตก มีซุ้มประตูหิน (แบบจีน) หน้าพุทธโลกนาถบางท่านเรียกว่า “โชนทวาร” (ประตูป่าหรือประตูสวรรค์) เข้าใจว่านำมาจากประเทศจีน

พระวิหารทิศใต้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางปฐมเทศนาอัญเชิญมาจากกรุงเก่า นามว่า “พระพุทธชินราช วโรวาทธรรมจักร อัครปฐมเทศนา นราศภบพิตร” หรือ พระพุทธชินราช พระวิหารทิศตะวันตก ประดิษฐานพระพุทธรูปปางนาคปรก อัญเชิญมาจากลพบุรี นามว่า “พระพุทธชิน ศรีมุนีนารถ อรุคอาสนบัลลังก์ อุทังทศภาคนาคปรก ดิลกภพบพิตร” หรือ พระพุทธชินศรี

พระวิหารทิศเหนือประดิษฐานพระปางปาเลไลยก์ นามว่า “พระพุทธปาลีไลยกัทธิ ไตรวิเวก เอกจาริกสมาจาร วิมุตติญาณบพิตร” หรือ พระพุทธปาลีไลยก์ เป็นพระพุทธรูปที่หล่อขึ้นใหม่ ในรัชกาลที่ 1 เพียงองค์เดียวเท่านั้น

1.6 พระวิหารคด

พระวิหารคดเป็นศาสนสถานที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงเขตบริเวณพุทธสถานสำคัญ คือ พระอุโบสถหรือพระเจดีย์ เป็นรูปคดแบบหักศอก ให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปที่พุทธศาสนิกชน สร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชาและเป็นที่สำหรับให้พระภิกษุสงฆ์ใช้เดินจงกรม

พระวิหารคดตั้งอยู่มุมกำแพงรอบพระอุโบสถทั้ง 4 ด้าน 1 ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือนามว่า พระวิหารคดพระฉาย (คดเงรแต่) 2 ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ นามว่า พระวิหารคดพระพุทธเจ้า เข้านิพพาน 3 ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ นามว่า วิหารคดสมอ (คดกรมหลวงชุมพร) และ 4 ด้านทิศ ตะวันตกเฉียงเหนือ นามว่า วิหารคดหน้าแดง

1.7 พระระเบียง

พระระเบียง เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่สร้างล้อมรอบพระอุโบสถ มีอยู่ 2 ชั้น ทั้งสองชั้นเชื่อมต่อกันด้วยพระวิหารทิศอยู่รอบพระอุโบสถทั้งสี่ทิศ เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป สำคัญ และสร้างพระวิหารไว้ประจำสี่ทิศ

พระระเบียงชั้นในประดิษฐานพระพุทธรูป 150 องค์ พระระเบียงชั้นนอกประดิษฐานพระพุทธรูป 244 องค์ เป็นพระพุทธรูปที่รัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ ปัจจุบันทางวัดได้บูรณปฏิสังขรณ์ลงรักปิดทอง พระพุทธรูปทุกองค์ล้วนแต่เป็นเนื้อสำริด มีพุทธลักษณะงดงามอร่ามตา เป็นพุทธศิลป์ในยุคสมัยต่างๆ เช่น สุโขทัย เชียงแสน ลพบุรี อุทอง และอยุธยา ตามเสาพระระเบียง รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้จารึกเพลงยาวกลอักษร เพลงยาวกลบท และตำราฉันทต่างๆ อยู่ในกรอบศิลา รวม 100 แผ่น

สำหรับผู้สนใจพุทธศิลป์เกี่ยวกับพระพุทธรูปที่พระระเบียงแล้ว เป็นส่วนที่เข้าไปเดินพินิจพุทธลักษณะ และศิลปะการสร้างสมัยต่างๆ ได้ เช่นเดียวกับผู้ที่สนใจ โคลง ฉันท กาพย์ กลอน อาจใช้เวลาไปเดินอ่านรอบพระระเบียงนี้ เมื่อได้ไปเดินอ่านและชมย่อมได้รับความรู้ทั้งด้านพุทธศิลป์และภาษาไทยชั้นยอดกว่าในตำราทีเดียว

1.8 พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล

พระมหาเจดีย์ทั้งสององค์อยู่ในบริเวณกำแพงสีขาว ชุ่มประดูทางเข้าเป็นสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์แบบจีน ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ เครื่องถ้วยหลากสี มีตุ๊กตาทินจีนประตูละคู่ พระมหาเจดีย์แต่ละองค์เป็นเจดีย์ย่อไม้สิบสองเพิ่มมุมสูง 42 เมตร ประดับกระเบื้องเคลือบและกระเบื้องเครื่องถ้วยลวดลายต่างๆ สังกะสีได้ง่าย

องค์ประกอบด้วยกระเบื้องเคลือบสีเขียว นามว่า พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญดาญาณ สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 เพื่อครอบพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนองค์ใหญ่สูง 16 เมตร ได้ชะลอมมาจากพระราชวังที่กรุงศรีอยุธยา ภายในบรรจุพระบรมธาตุ นับเป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 1

พระมหาเจดีย์องค์ที่ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีขาว นามว่า พระมหาเจดีย์ดิลกธรรมกรนิทาน สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงพระราชอุทิศถวายแด่พระบรมราชชนก คือรัชกาลที่ 2 นับเป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 2

พระมหาเจดีย์องค์ที่ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีเหลือง นามว่า พระมหาเจดีย์มุณีบริวาร สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธรูปชา นับเป็นพระมหาเจดีย์ประจำพระองค์

พระมหาเจดีย์องค์ที่ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีน้ำเงินเข้ม เป็นพระมหาเจดีย์ที่รัชกาลที่ 4 ทรงสร้างขึ้นตามแบบพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย กรุงศรีอยุธยา นามว่า พระมหาเจดีย์ทรงพระศรีสุริโยทัย เพื่อถวายเป็นพุทธรูปชา สมัยรัชกาลที่ 4 นั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระมหาเจดีย์ทรงพระศรีสุริโยทัยไว้ 1 องค์ แต่ยังไม่แล้วเสร็จ ครั้นใกล้จะเสด็จสวรรคตได้มีพระราชดำรัสเฉพาะกับรัชกาลที่ 5 ว่า "พระเจดีย์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนั้น กลายเป็นใส่คะแนนพระเจ้าแผ่นดินไป ถ้าจะใส่คะแนนอยู่เสมอจะไม่มีที่สร้าง ควรจะถือว่าพระเจ้าแผ่นดินทั้งสี่พระองค์นั้น ท่านได้เคยเห็นกันทั้งสี่ พระองค์จึงควรมีพระเจดีย์อยู่ด้วยกัน ต่อไปอย่าให้ต้องสร้างทุกแผ่นดินเลย" (พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เรื่อง จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี)

1.9 ตำนานยักษ์วัดโพธิ์

สำหรับยักษ์ประจำวัดโพธิ์ หลายคนคงเคยได้ยินตำนานกำเนิดท่าเตียน ที่เล่าปากต่อปากกันมาว่า บริเวณท่าเตียนอันเป็นที่โล่งเตียนนั้น เป็นผลจากการต่อสู้ของ "ยักษ์วัดแจ้ง" กับ "ยักษ์วัดโพธิ์" โดยมี "ยักษ์วัดพระแก้ว" เป็นผู้ห้ามทัพ

โดยตำนานนั้นมียุว่า ยักษ์วัดโพธิ์ซึ่งทำหน้าที่ดูแลวัดโพธิ์ และยักษ์วัดแจ้ง ซึ่งทำหน้าที่ดูแลวัดแจ้งหรือวัดอรุณา ฝั่งตรงข้ามกัน ทั้ง 2 ตน เป็นเพื่อนรักกัน วันหนึ่งทางฝ่ายยักษ์วัดโพธิ์ ไม่มีเงิน จึงข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาไปขอยืมเงินจากยักษ์วัดแจ้ง พร้อมทั้งนัดวันที่จะนำเงินไปส่งคืน เมื่อถึงกำหนดส่งเงินคืน ยักษ์วัดโพธิ์กลับไม่ยอมจ่าย เบี้ยวเอาเสียตื้อๆ ยักษ์วัดแจ้งเมื่อรอแล้วรอเล่าจนทนไม่ไหว จึงตัดสินใจข้ามแม่น้ำเจ้าพระยามาทวงเงินคืน แต่ยักษ์วัดโพธิ์ไม่ยอมให้ ดังนั้น ในที่สุดยักษ์ทั้ง 2 ตน จึงเกิดการทะเลาะถึงขั้นต่อสู้กัน แต่เพราะรูปร่างที่ใหญ่โตมหึมาและมีกำลังมหาศาลของยักษ์ทั้ง 2 ตน เมื่อต่อสู้กันจึงทำให้ต้นไม้ในบริเวณนั้นถูกยักษ์ทั้งสองเหยียบย่ำจนล้มตายลงหมด หลังจากที่เลิกต่อสู้กันแล้วบริเวณที่ทั้งสองประลองกำลังกันนั้น จึงราบเรียบกลายเป็นสถานที่ที่โล่งเตียนไปหมด ไม่มีอะไรเหลือเลย

ครั้นเมื่อพระอิศวร (พระศิวะ) ได้ทราบเรื่องราวการต่อสู้กัน ทำให้บรรดามนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในบริเวณนั้นเดือดร้อน จึงได้ลงโทษโดยการสาปให้ยักษ์ทั้ง 2 กลายเป็นหิน แล้วให้ยักษ์วัดโพธิ์ทำหน้าที่ยืนเฝ้าหน้าพระอุโบสถ และให้ยักษ์วัดแจ้งทำหน้าที่ยืนเฝ้าพระวิหารวัดแจ้งเรื่อยมา ส่วนฤทธิ์จากการสู้รบของยักษ์ทั้งคู่ที่ทำให้ชุมชนละแวกนี้ราบเรียบเป็นหน้ากลอง ทำให้ชาวบ้านพากันเรียกว่า "ท่าเตียน" เรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนประวัติการสร้างเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการโปรดเกล้าฯ ให้หล่อสุรเฝ้าประจำประตูทั้ง 4 ประตูออก แล้วนำลั่นถันหรือตุ๊กตาดาลาเงินมาแทน กาลนี้ได้โปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปยักษ์ขนาดเล็ก สูงประมาณ 175 เซนติเมตร จำนวน 8 ตน ตั้งไว้ที่ทางเข้าหอไตรจตุรมุข (พระมณฑป) ตรงซุ้มประตูทั้ง 4 ด้าน ด้านละ 1 คู่ เพื่อให้ทำหน้าที่พิทักษ์รักษาหอพระไตรปิฎก เมื่อครั้งทำระเบียงพระมหาเจดีย์ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้รื้อซุ้มประตูออกไป 2 ซุ้ม ปัจจุบันจึงปรากฏรูปยักษ์อยู่เพียง 2 คู่ คือ มัยราพณ์กับแสงอาทิตย์ อยู่ที่ประตูทิศตะวันตกเฉียงใต้ และพญาขรกับสหัสเดชะ อยู่ที่ประตูทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนซุ้มประตูด้านที่รื้อไปนั้น เดิมเป็นทศกัณฐ์กับสหัสเดชะ อยู่ที่ประตูทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และอินทรีชิตกับสุริยาภ อยู่ที่ประตูทิศตะวันออกเฉียงใต้

1.10 พระมณฑป (หอไตรจตุรมุข)

พระมณฑป หรือ (หอไตรจตุรมุข) รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเป็นสถาปัตยกรรมจตุรมุขเครื่องยอดทรงมงกุฎ ประดับกระเบื้องเคลือบและถ้วยหลากสี ลวดลายงามวิจิตร ภายในมีตู้เก็บพระไตรปิฎก มีศาลาที่ครอบพระมณฑป ผนังภายในศาลาที่คมีภาพจิตรกรรมกำเนิดรามเกียรติ์ ประเพณีรามัญกวนข้าวทิพย์ เป็นต้น ผนังภายนอกมีศาลาจารึกโคลงสุภาพฉืด เรียกว่า โคลงโลกนิติ ที่ซุ้มประตูทางเข้ามณฑปทั้งสองข้างมียักษ์วัดโพธิ์ ที่มีตำนานเล่าว่าไปรบกับยักษ์วัดแจ้งจนเป็นต้นกำเนิดท่าเตียน

1.11 ศาลาการเปรียญ

ศาลาการเปรียญ เป็นพุทธสถานที่ปฏิบัติธรรมแทนพระวิหาร เพราะมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ ใช้เป็นที่ประกอบศาสนกิจ ฟังเทศน์ ทำบุญ และใช้เป็นที่เรียนธรรมของพระภิกษุสงฆ์

ศาลาการเปรียญแห่งนี้ เดิมเป็นอุโบสถวัดโพธารามสร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา พระประธานที่ประดิษฐานคือ พระประธานองค์เดิมของวัดโพธาราม ปางสมาธิมีนามว่า พระพุทธศาสดา รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าให้บูรณปฏิสังขรณ์ ประทับบนฐานชุกชิ่งดงาม ตามเสาและเหนือขอบประตูหน้าต่าง ภายในมีกรอบไม้สักแกะสลักลวดลายดอกพุดตานงดงามมาก ที่คอสองมุขหน้าและด้านหลัง มีภาพจิตรกรรมนรกขุมต่างๆ และเปรต 12 จำพวก

ในปี พ.ศ.2547 มีการบูรณะศาลาการเปรียญเพิ่มอีก ที่ผนังด้านทิศตะวันออกสร้างซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนปางเปิดโลก ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในศาลาการเปรียญจัดให้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและฝึกสมาธิ ใกล้กับประตูกลางตรงหน้าพระประธานตั้งธรรมมาสน์บุษบกไม้แกะสลักฝีมือสกุลช่างอยุธยาตอนปลายประณีตงดงาม

1.12 ตุ๊กตาดิน

อีกหนึ่งเสน่ห์ของวัดโพธิ์ รูปสลักหินจีนทั้งหลายที่ตั้งประดับตามซุ้มประตูและที่ต่างๆ มีทั้งสลักจากหินและปูนปั้น หากเราพิจารณาปั้นรูปสลักจีนแต่ละรูปแบบแล้ว ย่อมทำให้รู้จักและเข้าใจต่อการที่ช่างไทยขนเอาเครื่องอับเฉาที่ใช้เป็นอุปกรณ์ถ่วงเรือสำเภาตอนขากลับจากการพาณิชย์นาวีที่ประเทศจีน แล้วนำไปตั้งประดับอย่างมีศิลปะ ประยุกต์เอารูปปั้นเหล่านั้นตั้งประดับดูเข้ากันได้ไม่ขัดตา

ถะ (เจดีย์ศิลปะจีน) ตั้งอยู่ระหว่างพระระเบียงชั้นนอกและชั้นใน รวม 20 องค์ ลั่นถัน คือ ตุ๊กตาดินยืนท้าวเอวถืออาวุธ แต่งกายแบบจิว เป็นขุนนางฝ่ายบู๊ เป็นนักรบ มือถืออาวุธ หน้าตาดูเหมือนจ้องมอง มีเสื้อเกราะรัดตัวอย่างทะมัดทะแมง บางรูปก็เหมือนทหารยืนประจำการอยู่ เป็นนักรบระดับขุนพล

ตุ๊กตาดินแต่งกายแบบฝรั่ง เป็นรูปมาร์โคโปลโล คือ ฝรั่งคนแรกที่เดินทางเข้าไปในประเทศจีน และเผยแพร่อารยธรรมตะวันตกให้แก่ชาวจีน มีอยู่ 4 คู่ เป็นภาพสะท้อนของช่างจีนมองเห็นฝรั่งสมัยล่าอาณานิคมเป็นคนดูร้าย ก่อสงครามชิงเอาบ้านเมืองอยู่เนืองๆ

ตุ๊กตาดินขุนนางฝ่ายพลเรือนหรือฝ่ายบุน หน้าตาดูมียมนิดๆสวมหมวกทรงสูงมือข้างหนึ่งถือหนังสือ ข้างหนึ่งลูบหนวดเคราเหมือนกำลังครุ่นคิด สวมเสื้อคลุมยาวและรองเท้าวาง เป็นคนภูมิฐาน เป็นนักปกครอง นักวางแผน และขุนนางแห่งราชสำนัก

ตุ๊กตาดินนักปราชญ์หรือชีวจาย หน้าตาดูมียมสบายๆสวมหมวกทรงสูงมีรอยพับใบหน้าเรียบ ไม่มีหนวดเครา เหมือนคนหนุ่ม แต่งตัวภูมิฐาน สวมเสื้อคลุมยาวพร้อมรองเท้าวาง มือข้างหนึ่งถือพัด หรือถือหนังสือ ท่าทางเป็นคนมีความรู้

ตุ๊กตาดินสามัญชน คนทำงาน ส่วนมากเป็นรูปชายไว้เครา ใส่หมวกฟาง มือข้างหนึ่งถือเครื่องมือทำงาน ถือจอบ ถือแห

ตุ๊กตาสาวจีน รูปปั้นแบบต่างๆ ส่วนมากมีหน้าตาดูขื่นขมขื่น มีทั้งรูปเกล้ามวยผมผูกผ้า และมีผ้าคลุมผมพลี้วบาง สวมเสื้อคลุมยาวกรอมรองเท้าวาง

ตุ๊กตารูปสิงโตคาบแก้ว รูปสลักสิงโตนิยมตั้งประดับที่เชิงบันได หรือหน้าประตูทางเข้าออกตามแต่ขนาด อ้าปากแยกเขี้ยว ในปากมีหินก้อนกลมเล็กๆ สามารถเอามือสอดเข้าไปกลิ้งเล่นได้

หากคุณเป็นคนช่างสังเกต รูปสลักสิงโตนี้ ช่างสลักได้จัดทำไว้ 2 เพศ ตัวเมียมีลูกเล็ก ๆ อยู่ที่ซอกอกและทำเป็นสัญลักษณ์ ตัวผู้อยู่ในท่าวางเท้ามีงเล็บจับลูกแก้วหรือลูกโลกหรือสิ่งมงคลตามความเชื่อในคติจีน

รูปสลักและรูปปั้นศิลาแบบจีน นอกจากมีรูปลักษณะเหมือนคนแล้ว ยังมีรูปกลองรูปสัตว์ ช้าง มา ควาย ไก่ ลิง หมู ตั้งประดับตามลานบริเวณเขตพุทธาวาส บางแห่งอยู่ข้างสวนหินขนาดใหญ่เล็ก ทุกตัวนั้นไม่เพียงแต่เป็นตัวแทนแห่งศิลปกรรมจีนเท่านั้น ยังบอกถึงฝีมือช่างสลัก ช่างปั้นว่ามีชั้นเชิงแฝงด้วยภูมิธรรม ภูมิปัญญา และปรัชญาอันลุ่มลึกไว้ด้วย

1.13 เขามอและเขาฤๅษีตัดตน

เขามอ หรือสวนหย่อม เป็นสวนหินปลูกไม้ประดับที่รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้ริ้วชนกอนศิลาใหญ่ และเล็กซึ่งก่อเป็นภูเขาในสวนขวาในพระบรมมหาราชวัง แต่ครั้งรัชกาลที่ 2 มาก่อนเป็นภูเขาเป็นสวนประดับรอบวัด ปลูกต้นไม้ไว้ตามเชิงเขาและบนเขา มีทั้งstup และเสาโคมแบบจีนรูปตุ๊กตาจีนและรูปสัตว์จัดบุพ (สัตว์สี่เท้า) ต่างๆ เรียงรายอยู่ทั่วไปทั้งบนเขา และเชิงเขา เขามอมีทั้งหมด 24 ลูก เช่น เขาประดู่ เขาสะเดา เขาโศก เขาสมอ เขาฤๅษีตัดตน เขาศิวิลิ่งค์ เป็นต้น พรรณไม้ที่ปลูกประดับส่วนใหญ่ตายลงทางวัดได้ปรับปรุงเป็นสวนหินประดับด้วยไม้ดอกไม้ใบนับเป็นมุมนั่งพักผ่อนที่เพลิดเพลินตาเย็นกายสบายใจ

เขาฤๅษีตัดตน คือสวนสุขภาพแห่งหนึ่งอยู่ใกล้กับพระวิหารทิศใต้ เป็นพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 1 ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมการแพทย์แผนโบราณ และศิลปวิทยาการครั้งกรุงศรีอยุธยาไว้ ทรงพระราชดำริเอาทำตัดตนอันเป็นการพักผ่อนอิริยาบถ แก่ปวดเมื่อยตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย ประยุกต์รวมกับคติไทยที่ยกย่องฤๅษีเป็นครู ผู้ประสิทธิ์ประสาทศิลปวิทยาการต่างๆ เป็นรูปปั้นฤๅษีตัดตนท่าต่างๆ สมัยแรกสร้างนั้นปั้นด้วยดิน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 หล่อเป็นเนื้อชินอยู่จนถึงปัจจุบันเดิมนั้นมีทั้งหมด 80 ท่า แต่ปัจจุบันคงเหลืออยู่ 24 ท่า

รูปปั้นฤๅษีตัดตน เป็นท่าตรงตามหลักโยคะ ของโยคีอินเดียเป็นการออกกำลังกายที่ใช้ศิลปะ เพื่อการมีสุขภาพที่แข็งแรง นอกจากนั้นยังมีโคลงสี่สุภาพ ซึ่งจารึกไว้ในแผ่นศิลาประดับอยู่ตามศาลาราย ปัจจุบันได้รวบรวมไว้ที่ศาลาราย เช่น ศาลาเปลื้องเครื่อง (โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ) เป็นต้น โคลงภาพฤๅษีตัดตน เป็นตำราภาพภาพบำบัดของแพทย์ไทย แผนโบราณอันเป็นพระราชประสงค์ ขององค์พระพุทธบรมมหาจักรีที่ทรงพระราชดำริให้วัดนี้เป็นแหล่งรวมวิชาการ

1.14 ซุ้มประประตุทรงมงกุฏ

เราเริ่มต้นกันที่ซุ้มประตูทางเข้าวัด หากท่านเงยหน้ามองจะเห็นซุ้มประตู ทรงมงกุฏประดับกระเบื้องที่ตัดเป็นรูปกลีบดอกไม้เรียงกัน ลดหล่นสีสันทอดสวย

งานกระเบื้องเครื่องถ้วยลวดลายสีสันท่างๆ นำมาตัดด้วยคีมเหล็กและเล่มจมนนเป็นกลีบดอกไม้ แล้วนำมาเรียงเป็นลวดลายดอกไม้ประดับอยู่ตามพุทธสถานต่างๆ ในวัดนี้นับเป็นประณีตศิลป์ที่เห็นทั่วไป ซุ้มประตูเข้าเขตพุทธาวาส มีทั้งหมด 16 ประตู เกร็ดประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า งานสถาปัตยกรรมเครื่องยอดทรงมงกุฏนี้เป็นรูปแบบที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ทรงพอพระราชหฤทัยเป็นพิเศษ

เมื่อลวดซุ้มประตูทรงมงกุฎเข้าไปทุกประตู จะเห็นตุ๊กตารูปสลักศิลาหน้าตาเป็นจีน มือถือศาสตราวุธ ยืนเฝ้าด้านซ้ายขวาเรียกว่า “ลั่นถัน นายทวารบาล” ทำหน้าที่คอยเฝ้าระวังและป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในวัด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุภามาศ อ่ำดวง (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดแหล่งการเรียนรู้ในวัดเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิต” พบว่า แนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ในวัดเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบไปด้วย 6 ด้านคือ

(1) ด้านจุดมุ่งหมายและนโยบาย เน้นให้ผู้ใช้บริการทุกคนได้เข้ามาศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรม

(2) ด้านการบริหารจัดการแหล่งการเรียนรู้ในวัด เป็นการจัดการทำงานอย่างมีระบบโดยกำหนดระเบียบแบบแผนการทำงานให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดแหล่งการเรียนรู้ เน้นให้บุคลากรเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ รวมไปถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อีกทั้งมีจิตอาสาในงานการพัฒนาอีก

(3) ด้านกิจกรรม ที่วัดจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่ กิจกรรมการทัศนศึกษาในวัด กิจกรรมการอบรมระยะสั้น รวมไปถึงกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนแบบระยะยาว เป็นต้น

(4) ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนควรเป็นผู้ใช้บริการที่ดีให้การสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และควรเป็นผู้จัดแหล่งการเรียนรู้ โดยเข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในแหล่งการเรียนรู้

(5) ด้านการสร้างภาคเครือข่ายกับแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งควรให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีบทบาทในการจัดแหล่งการเรียนรู้

(6) ด้านการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ควรให้การสนับสนุนเกี่ยวกับด้านงบประมาณในการพัฒนาระบบการจัดการให้กับแหล่งการเรียนรู้ในวัด

พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ (2559, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน” พบว่า วัดและชุมชนต่างก็อาศัยซึ่งกันและกันมาแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน และไม่สามารถแยกจากกันได้เพราะส่วนหนึ่งการพัฒนาในอดีตนั้นต้องอาศัยวัดเป็นฐานเป็นแหล่งการเรียนรู้และมีการพัฒนาตามลำดับเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไปสู่ภาพในอนาคต เพื่อปรับเปลี่ยนทิศการพัฒนาให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของยุคโลกาภิวัตน์และเพื่อความความเจริญของวัดคือกระบวนการแสวงหาแนวทางเพื่อพัฒนาวัดอย่างเป็นระบบ โดยนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาและความทางโลกผสมผสานวิธีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนให้เป็นตามแนวการพัฒนาทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้ว

พระครูสังฆรักษ์วุฒิพงษ์ วุฒิวิโส (2560, บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดในประเทศไทยเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน” พบว่า

(1) วัดที่มีการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธจะนำเสนอเนื้อหาให้แก่นักท่องเที่ยวที่ประกอบด้วย ศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ประเพณี ความเชื่อหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ โดยพัฒนาแหล่งเรียนรู้บนพื้นฐานที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวเกิดกระบวนการเรียนรู้ คือ เกิดจากการรับรู้ และการคิด เกิดจากการปฏิบัติ การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข และเรียนรู้ให้เข้าถึง เพื่อรู้จักตนเองอย่างแท้จริง

(2) วัดแต่ละวัดจะมีการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ในลักษณะที่คล้ายๆ กัน คือ เรื่องห้องน้ำ ที่พัก อาหาร ลานจอดรถ ฯลฯ

(3) การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของวัด ชุมชน ภาครัฐ และเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในด้านต่างๆ น้อยมาก อีกทั้งวัดยังขาดบุคลากรที่ชำนาญด้านภาษา และงบประมาณยังคงเป็นข้อจำกัดประการสำคัญในการพัฒนาวัด

จากผลการวิจัย สามารถสรุปแนวทางการพัฒนาวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน มุ่งองค์ประกอบหลัก คือ กระบวนการบริหารจัดการ เหมาะสมกาลเทศะ แหล่งเรียนรู้ และการท่องเที่ยวอาเซียน

พระครูวัฒนสุตานุกุล (ลพทศุโณ) (2557, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วัดแหล่งท่องเที่ยวการเรียนรู้เพื่อสร้างเศรษฐกิจชาติ” พบว่า วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา คือ เวฬุวนารามที่พระเจ้าพิมพิสารสร้างถวายพระพุทธเจ้าอยู่ที่แคว้นมคธ ประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่สามารถดึงดูดชาวพุทธทั่วโลกไปท่องเที่ยวดินพุทธภูมิ สร้างรายได้เข้าประเทศจำนวนเงินมหาศาล ในประเทศที่มีการนับถือพุทธศาสนารวมถึงประเทศไทย ดังปรากฏในงานศิลปะประเภทต่างๆ ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา และเพื่อเป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้มาท่องเที่ยวและปฏิบัติด้วยความศรัทธา และมีแนวโน้มจะเพิ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเพณีและศิลปะเพื่อศึกษาวิถีชีวิตคนไทยในอดีตจนและปัจจุบันมากขึ้น

พระมหาเรืองเดช ถาวรธมโม (2553, หน้า 360-361) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วัดศูนย์การเรียนรู้เพื่อจัดการความขัดแย้งทางสังคม” พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ของวัดในภาคตะวันออก ส่วนใหญ่มีพัฒนาการเก่าแก่กว่า 200 ปี การเกิดขึ้นของศูนย์การเรียนรู้ มีสาเหตุเกิดจากวัด มีความต้องการให้คนในชุมชนได้พัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต วัดจึงจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ขึ้นเพื่อเป็นศูนย์รวมการถ่ายทอดศิลปะและวัฒนธรรมต่างๆ อันสนองความต้องการของสังคมและเป็นกลไกสำคัญของรัฐในการพัฒนาสังคม

การพัฒนารูปแบบ พบว่า ควรมีลักษณะสำคัญ 6 ด้าน คือ (1) สนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน โดยมีการให้บริการที่สนองตอบการเรียนรู้และการพัฒนาประชาชนในชุมชน (2) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ปัญหาชุมชน (3) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ชุมชนในวัด (4) เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชน (5) มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวมีกิจกรรมบันเทิงที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม และได้เรียนรู้จากสาระบันเทิง (6) เป็นเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้เสมือนจริง

วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนด้วยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งในด้านศาสนธรรมและความรู้นอกระบบอื่น ตามความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น รูปแบบการศึกษาในระบบ นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในวิชาการพระพุทธศาสนา แล้วนำวิชาการนี้ไปเป็นแกนกลางของวิชาการต่างๆ เพื่อพัฒนาจิตใจและสร้างคุณภาพในการดำรงชีวิตของประชาชน

อัครพงษ์ พานิชรัมย์ (2554, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน กรณีศึกษาวัดต่างๆ ในเขตอำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาถึงแนวทางการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน และความคาดหวังของชุมชนที่มีต่อวัด โดยจะครอบคลุมกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วัดต่างๆ ในเขตอำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี จำนวน 20 วัด และประชาชนทั่วไปในเขตชุมชนที่มีวัดตั้งอยู่ และผู้กำกับดูแลนโยบายระดับพื้นที่จำนวน 100 คน ซึ่งจะนำข้อมูลที่ได้มาสรุปและวิเคราะห์หาแนวโน้ม โดยชี้แจงให้เห็นถึงบทบาทของวัดกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น แนวคิดการบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาสวัด ความต้องการและความคิดเห็นของประชาชนในแต่ละระดับว่า แต่ละคนนั้นมีความคิดเห็น หรือมีความต้องการให้วัดพัฒนาในด้านใด อันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปวิเคราะห์ประกอบกับการพิจารณาของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะได้เห็นภาพรวมของประชาชนว่าอยากจะทำวัดนั้นเป็นอย่างไร เพื่อที่จะนำไปพัฒนาระบบบริหารจัดการและการปกครองของวัดให้เกิดประโยชน์ และเกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนที่เหมาะสม และหาทางแก้ไขปัญหา อุปสรรค เพื่อที่จะหาทางออกด้วยการแก้ไขปรับปรุงในเรื่องของปัญหาต่างๆ ของวัด เพื่อให้เกิดความถูกต้อง เหมาะสมกับวัดที่ยังคงสืบทอดพระพุทธศาสนาอยู่จนถึงปัจจุบัน

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยการวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ คือจากการสัมภาษณ์เพื่อขอข้อมูล จากการวิจัยพบว่า วัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ ไปสู่ชุมชน จากอดีตวัดเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วๆ ไป ได้ใช้เป็นสถานศึกษา อบรมให้ความรู้ด้านวิชาชีพ ตำราแพทย์แผนโบราณ และศิลปกรรมแขนงต่างๆ ใช้ทำบุญบำเพ็ญกุศล เป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครอง เป็นสถานที่สงเคราะห์ทางด้านจิตใจแก่ประชาชน บทบาทของวัดหรือความสำคัญของวัดกับการพัฒนาท้องถิ่นที่เคยมีมาในอดีตได้เสื่อมถอยและลดลงอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะด้านกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนนั้นๆ พระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำที่มีบทบาทมากในอดีต ความสำคัญของวัดที่มีต่อชุมชนจึงลดลงตามมา บทบาทของวัดที่ยังคงมีความสำคัญในปัจจุบัน คือ บทบาทในด้านการเป็นผู้นำทางด้านจิตใจ หรือด้านวิญญาณ ดังนั้น วัดจึงเป็นสถานที่สำคัญยิ่ง ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาตลอดมา จึงถือได้ว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยทุกชุมชน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ความสำคัญของวัดที่มีต่อชุมชน พอสรุปได้ดังนี้

วัดจึงต้องรับภาระด้านนี้ร่วมกับผู้นำชุมชน นอกจากนี้ ทั้งพระสงฆ์ในวัดและประชาชนในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ จะต้องมีความร่วมมือกันในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดที่เห็นว่ามีประโยชน์ ด้วยวิธีการเข้าร่วมกิจกรรมของวัด และการให้การสนับสนุนไม่ว่าจะเป็นร่างกาย สติปัญญาหรือทุนทรัพย์ เพราะชุมชนเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากวัดโดยตรง ดังนั้น แนวทางที่จะทำให้อวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้น ทั้งวัดและชุมชนจะต้องมีความร่วมมือร่วมใจกันทั้งสองฝ่าย

สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์มาก เพราะมนุษย์เป็นผู้ดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม จึงควรมีระบบ ระเบียบในการดำเนินชีวิตให้อยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ในสังคมทุกๆ กัน หากวัดและชุมชนมีการพัฒนาที่เต็มศักยภาพเต็มกำลังเมื่อใด ความเป็นอยู่ของประชาชนก็จะดีขึ้นและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามลำดับ รวมไปถึงการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ส่งผลให้ชาติบ้านเมืองพัฒนาอย่างยั่งยืนและถาวร

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี